

2026

Eenzaamheid en de buurt: Vier buurten van naderbij bekeken

Colofon

Titel	Eenzaamheid en de buurt: Vier buurten van naderbij bekeken
Auteurs	Liesbeth De Donder Freya Häussermann Dorien Gryp Leen Heylen
Leescomité	Jasper De Witte Wouter Schepers
Partners	Het Dorpspunt in Stavele Stad Aalst Stad Turnhout LD3 Het Forum en De Buurtwinkel in Anneessens
Foto's	Dorien Gryp Freya Häussermann Margot Theunissen Ellen Jochmans Shauni Borgilion Lara Van De Weyer Ireen Lambrechts
Met dank aan masterproefstudenten Agogische Wetenschappen	Margot Theunissen Ellen Jochmans Shauni Borgilion Lara Van De Weyer Ireen Lambrechts
Met dank voor de interviews in het Frans	Octavia Kint Jasper De Witte Ariane Vanbellinghen Bas Dikmans
Jaar van uitgave	2026
Onderdeel van het FWO SBO project "A Lonely Planet"	
	
Een samenwerking tussen	
Gesubsidieerd door	

Inhoudstafel

DEEL 1: Inleiding en achtergrond	3
1. Blik op het onderzoeksproject: 'Eenzaamheid en de buurt'	3
2. Eenzaamheid?.....	3
3. Onderzoeksvragen buurtcasestudies	4
DEEL 2. Methodologie	5
1. Een casestudy design met vier cases	5
1.1 Stavele	6
1.2 De buurt rond het Rozekensbos (Aalst).....	7
1.3 De Anneessenswijk (Brussel)	9
1.4 De buurt rond de Grooten Singel (Turnhout).....	10
2. Onderzoeksmethoden	12
DEEL 3: Resultaten	13
1 Ontmoetingsplekken.....	13
1.1 Inleiding.....	13
1.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen.....	14
1.3 Verschillen tussen buurten.....	15
2. Groen en blauw	17
2.1 Inleiding.....	17
2.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen.....	18
2.3 Verschillen tussen buurten.....	19
3. Fysieke inrichting	21
3.1 Inleiding.....	21
3.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen.....	21
3.3 Verschillen tussen buurten.....	23
4. Waardering en trots.....	24
4.1 Inleiding.....	24
4.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen.....	25
4.3 Verschillen tussen buurten.....	26
5. Tijdsdimensie: belang herinneringen en veranderingen in de buurt.....	28
5.1 Inleiding.....	28
5.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen.....	29
5.3 Verschillen tussen buurten.....	30
DEEL 4: Algemene conclusie	31

DEEL 1: Inleiding en achtergrond

1. Blik op het onderzoeksproject: 'Eenzaamheid en de buurt'

Dit rapport maakt deel uit van het Strategisch basisonderzoek 'Eenzaamheid en de buurt' en wordt ondersteund door **Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, Strategisch Basis Onderzoek** (FWO-SBO). Dit programma ondersteunt vernieuwend onderzoek met maatschappelijke meerwaarde. De focus ligt op het ontwikkelen van kennis die kan worden toegepast in de praktijk.

HIVA (KU Leuven), Onderzoekslijn Zorgzame Samenleving (Thomas More) en SARLab (VUB) onderzoeken de relatie tussen de woonomgeving en eenzaamheid. Dit is relevant omdat er tot op heden weinig bekend is over de impact van fysieke en sociale buurtkenmerken (zoals openbare parken, pleinen, buurthuizen) op eenzaamheid. Het onderzoek is innovatief omdat het specifiek ingaat op de verschillende dimensies van eenzaamheid (emotioneel, sociaal en existentieel) en van de buurt (fysiek en sociaal) bij volwassenen van alle leeftijden. Het project maakt gebruik van een mixed-method design waarbij we kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden combineren. Zo vullen we een uitgebreide literatuurstudie aan met wandelinterviews, foto-interviews, focusgroepen, 4 verdiepende buurtcasestudies en een grootschalige survey. Wil je meer lezen over het onderzoek, neem dan zeker een kijkje op onze website www.eenzaamheidendebuurt.be.

2. Eenzaamheid?

We weten uit onderzoek dat eenzaamheid een realiteit is, voor heel wat mensen, zowel wereldwijd als in België en Vlaanderen, zowel voor jong als oud. Volgens recente cijfers uit een grootschalige survey die we in 2024 afnamen, blijkt dat 37% van de volwassenen in Vlaanderen zich eenzaam voelt, waarbij 31% zich *soms* eenzaam voelt en 6% zich *vaak* eenzaam voelt (De Witte et al., 2024).

Onderzoek toont aan dat eenzaamheid één van de beste indicatoren is voor welzijn, en een negatief effect heeft op de psychische en fysieke gezondheid. Zo hangt eenzaamheid samen met tal van fysieke gezondheidsproblemen zoals een verhoogd risico op hart- en vaatziekten, dementie, slaapproblemen en sterfte (Holt-Lunstad et al., 2015). Daarnaast blijkt dat eenzaamheid in België jaarlijks resulteert in 3,2 miljard euro directe kosten voor medische zorgen (Pacolet et al., 2023). Eenzaamheid hangt ook samen met een lager vertrouwen in anderen en een lagere politieke participatie (Colagrossi et al., 2024). Als samenleving en als buurt hebben we er dus baat bij om in te zetten op het verminderen en voorkomen van eenzaamheid.

Eenzaamheid is **“een gevoel dat optreedt wanneer iemands netwerk van sociale relaties op een belangrijke manier tekortschiet, hetzij kwantitatief hetzij kwalitatief”** (Perلمان & Peplau, 1982). Het is met andere woorden een onaangenaam gevoel dat ontstaat door het verschil tussen de relaties die men heeft en de relaties die men zou willen hebben. Eenzaamheid wordt echter vaak te eenzijdig herleid tot een puur individueel, subjectief gevoel, maar eenzaamheid wordt ook sterk beïnvloed door bredere, structurele en maatschappelijke factoren zoals kenmerken van de woonomgeving (Schepers et al., 2024; De Witte et al., 2023). Er is al heel wat kennis over de individuele risicofactoren van eenzaamheid (o.a. gezondheid, gender, levensloopgebeurtenissen). Echter, de impact van de woonomgeving op eenzaamheid in Vlaanderen is nauwelijks onderzocht.

Met het onderzoek 'Eenzaamheid en de buurt' willen we **de relatie tussen de buurt en eenzaamheid bij volwassenen in Vlaanderen en Brussel beter begrijpen**. We proberen te achterhalen welke buurtkenmerken samenhangen met het risico op eenzaamheid, en hoe we in buurten eenzaamheid kunnen voorkomen en aanpakken. Door onderzoek te doen in buurten, komen we meer te weten over hoe buurtkenmerken samenhangen met eenzaamheid en hoe de buurt eenzaamheid kan voorkomen en verminderen. Met deze kennis kunnen we ook beleidsmatig vanuit dit perspectief inzetten op de aanpak en preventie van eenzaamheid: wat is er nodig in de nabije woonomgeving opdat wie er woont zich minder eenzaam zou voelen?

3. Onderzoeksvragen buurtcasestudies

In dit rapport zoomen we specifiek in op de 4 verdiepende buurtcasestudies. Door onderzoek te voeren in 4 buurtcases in Vlaanderen en Brussel willen we een antwoord formuleren op volgende **onderzoeksvragen**:

- 1) Hoe hebben **buurtveranderingen** een invloed op eenzaamheid? Wat zijn de buurtveranderingen die het levensverhaal van de buurt in relatie tot eenzaamheid beschrijven?
- 2) Wat is de rol van **fysieke buurtkenmerken** in het voorkomen en verminderen van eenzaamheid? Hoe en waarom kunnen die fysieke buurtkenmerken betekenisvol zijn in het voorkomen en verminderen van eenzaamheid?

We hopen met dit rapport bij te dragen aan meer inzicht en inspiratie voor bewoners, lokaal beleid en mensen die werken in en aan de buurt en de aanpak van eenzaamheid.

We starten met een korte beschrijving van 4 cases en de onderzoeksmethoden die we gebruikten. Deel 3 omvat dan resultaten. In deel 4 bundelen we overkoepelende conclusies en aanbevelingen.

DEEL 2. Methodologie

1. Een casestudy design met vier cases

In dit onderzoek gebruikten we een casestudy design om een complex maatschappelijk fenomeen in de diepte en vanuit een veelzijdige benadering te verklaren, beschrijven en verkennen, in de reële maatschappelijke context (Crowe et al., 2011). Een case verwijst naar een specifieke buurt waarin we de relatie tussen eenzaamheid en omgevingskenmerken bestuderen. De precieze omvang, schaal of het aantal inwoners van zo'n plek werd niet vooraf bepaald. Een case kan een duidelijk afgebakende buurt zijn, maar ook een plein of één of meerdere straten omvatten. Hoe de afbakening van een buurt wordt ervaren, kan bovendien verschillen van buurtbewoner tot buurtbewoner.

Op basis van verschillende selectiecriteria werden vier cases in Vlaanderen en Brussel geselecteerd. De criteria werden bepaald aan de hand van meerdere overwegingen, waaronder een analyse van kenmerken op niveau van de buurt en de centrale onderzoeksvragen. Op basis daarvan konden we enerzijds inclusiecriteria vastleggen en anderzijds aandacht besteden aan variatie en diversiteit tussen de geselecteerde cases.

Voor de selectie van de vier cases namen we volgende selectiecriteria mee:

1. Socio-economische deprivatie (samenstelling van de buurt): we focusten op cases met gemiddeld een lagere socio-economische status in de buurt
  - % leerlingen in het basisonderwijs laagopgeleide moeder
  - % huurders
  - Aantal sociale huurwoningen
2. Leefbaarheid: we focusten op cases met een lagere score qua leefbaarheid op één of meerdere van onderstaande criteria
  - % beperkte of matige aanwezigheid van voorzieningen in de buurt
  - Toegankelijkheid en bewandelbaarheid
  - Oppervlakte buurtgroen
3. Variatie naar bebouwing tussen de cases
  - Type bebouwing
  - Verstedelijking
  - Bevolkingsdichtheid
4. Demografie & veranderingen (demografische en fysieke veranderingen)
  - Leeftijdssamenstelling case en veranderingen in leeftijdssamenstelling de afgelopen jaren
  - Verhouding Belgische / niet-Belgische nationaliteit en veranderingen hierin de afgelopen jaren

In totaal selecteerden we vier cases: (1) Stavele, (2) de buurt rond het Rozekensbos in Aalst, (3) de Anneessenswijk in Brussel en (4) het centrum van Turnhout.

We bedanken expliciet de verschillende partners in de buurten. In Stavele mochten we samenwerken met **het Dorpspunt**, een buurtwinkel die uitgebaat wordt door personen met een verstandelijke beperking, ondersteund door **De Lovie vzw**. Voor Anneessenswijk te Brussel bedanken we **Het Forum vzw**, onderdeel van **LD3 vzw**. Het Forum vzw is een laagdrempelige ontmoetingsplaats die dagelijks verse maaltijden aanbiedt en socio-culturele activiteiten organiseert voor de (oudere) buurtinwoners

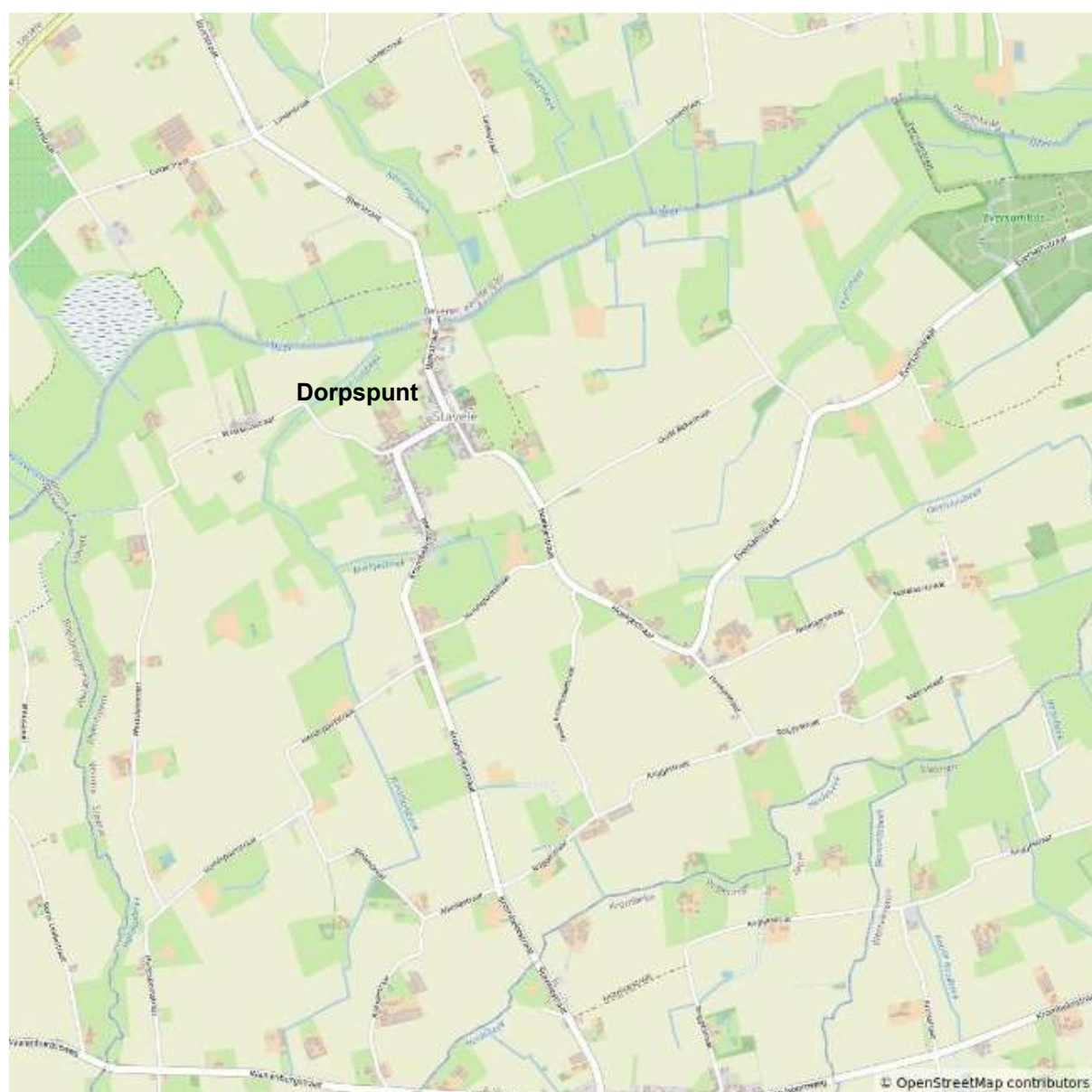

van de Anneessens wijk. We bedanken ook **De Buurtwinkel vzw**, een geïntegreerde wijkwerking die inzet op ontmoeting, empowerment en actief burgerschap, met als doel de kwaliteit van samenleven in de wijk te versterken. In Turnhout konden we rekenen op de vlotte samenwerking met **Stad Turnhout**. Tenslotte bedanken we ook **Stad Aalst, via de beleidsdomeinen Ruimte, Economie en Zorginnovatie** voor de samenwerking. Ze zijn ook betrokken in het **Interreg Europe KORALE project**, waarin ze beogen het lokale overheidsbeleid te verbeteren door de preventie en aanpak van eenzaamheid te integreren. Allen boden ons niet alleen inhoudelijke expertise, maar ook toegang tot lokale netwerken en waardevolle kennis van de buurtcontext.

1.1 Stavele

Figuur 1 Stavele

Stavele is een klein **landelijk** dorp in de Westhoek, gelegen in de gemeente Alveringem, in de vallei van de IJzer. Het dorp wordt gekenmerkt door een open landschap met verspreide bebouwing,

landbouwgronden en beperkte voorzieningen. Stavele kent een lange geschiedenis als landbouwdorp en wordt vaak omschreven als rustig en klein.

De voorbije decennia verdwenen in Stavele heel wat lokale voorzieningen en diensten, zoals winkels en andere commerciële of publieke functies. Hierdoor is het dagelijkse voorzieningenaanbod vandaag zeer beperkt en zijn bewoners voor veel diensten aangewezen op omliggende dorpen en gemeenten. In die context ontstond **in 2021 het Dorpspunt** in Stavele: een korte keten buurtwinkel die wordt uitgbaat door personen met een verstandelijke beperking, ondersteund door De Lovie vzw. Het Dorpspunt fungeert niet enkel als winkel, maar ook als ontmoetingsplek waar bewoners elkaar kunnen tegenkomen en waar activiteiten worden georganiseerd.

De bevolkingssamenstelling van Stavele is relatief homogeen, met een overwegend oudere bevolking. Tegelijk kent het dorp de voorbije jaren een instroom van nieuwe en tijdelijke bewoners. In het dorp zijn de laatste jaren **meer en meer vakantiewoningen**. Deze veranderingen zorgen voor een subtiele verschuiving in het sociale weefsel van het dorp.

1.2 De buurt rond het Rozekensbos (Aalst)

De buurt rond het Rozekensbos ligt aan de **rand van de stad** Aalst en wordt gekenmerkt door een residentiële woonomgeving met een mix van sociale en private woningen. De buurt bestaat uit een combinatie van laagbouw en **hoogbouw met sociale appartementen**, de DEWACO blokken. Deze zijn vrij recent gerenoveerd en vormen herkenbare ankerpunten in de buurt.

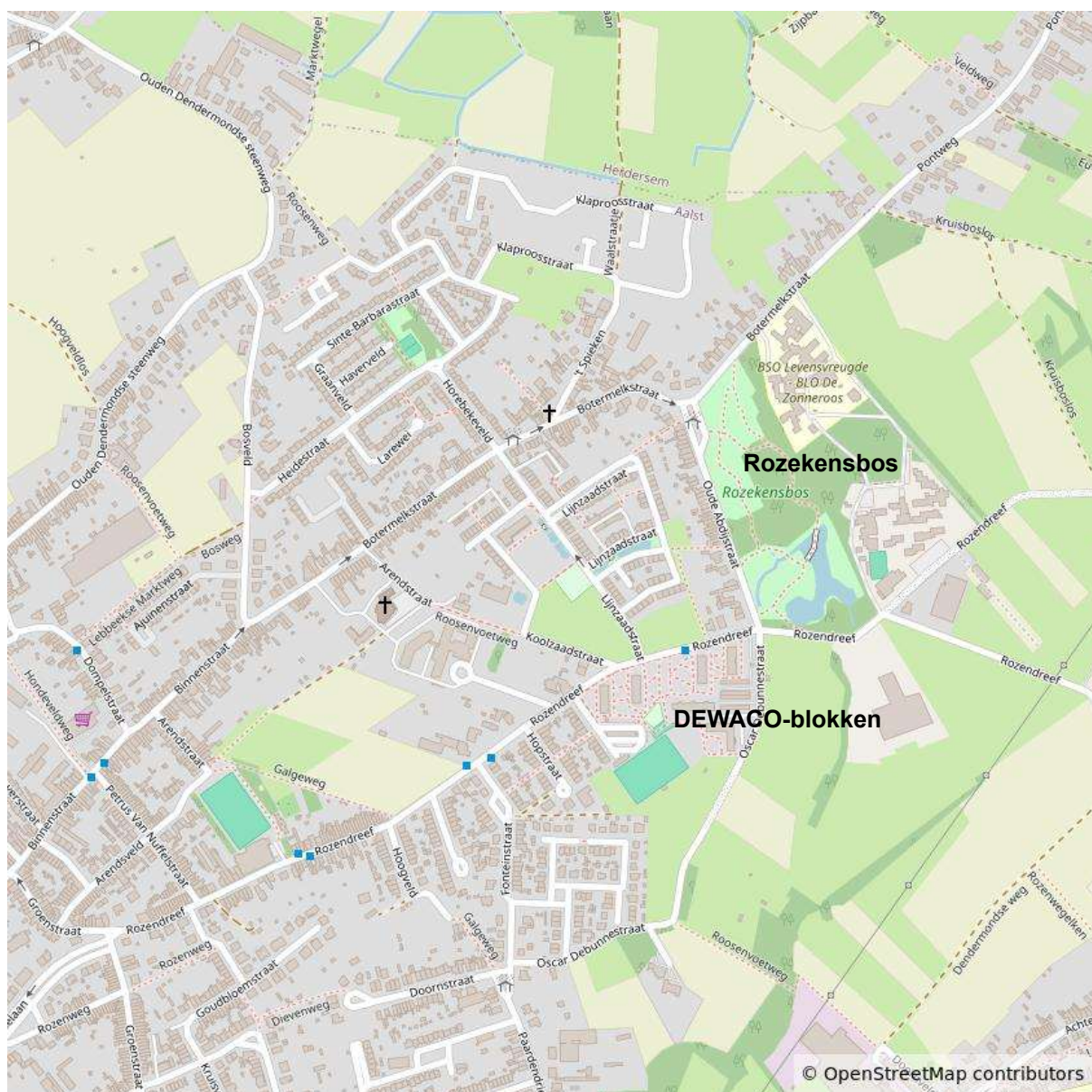
Centraal in de buurt ligt het **Rozekensbos, een buurtpark** van ongeveer vijf hectare groot. Het park werd heraangelegd in de periode 2012 tot 2017 door Stad Aalst en het Regionaal Landschap Schelde-Durme, waarbij het voormalige wei- en akkerland werd omgevormd tot een natuurlijk buurtpark met inspraak van de buurt. Het park is vandaag een belangrijke groene ruimte in een verder dichtbebouwde woonomgeving.

De buurt kent een sociaal-economische samenstelling die gemiddeld lager ligt dan die van het centrum van Aalst. Er wonen relatief veel huurders en bewoners met **een lagere inkomenspositie**. Tegelijk is de bevolkingssamenstelling divers, met zowel oudere bewoners die al lange tijd in de buurt wonen als jongere gezinnen en nieuwere inwoners. Voorzieningen in de directe omgeving zijn beperkt, waardoor bewoners voor sommige diensten aangewezen zijn op andere delen van de stad.

Figuur 2 Aalst, buurt rond Rozekensbos

1.3 De Anneessenswijk (Brussel)

De Anneessenswijk is gelegen **in het centrum van Brussel** en maakt deel uit van de historische stadskern. De wijk wordt gekenmerkt door een hoge bevolkingsdichtheid en een uitgesproken stedelijk karakter. Anneessens kent een lange geschiedenis als aankomstwijk voor nieuwe inwoners, met een grote culturele en sociaaleconomische diversiteit.

De bewonerspopulatie is **relatief jong en zeer heterogeen**, met veel mensen met een migratieachtergrond en een hoge residentiële mobiliteit. Veel bewoners wonen in kleinere woningen of appartementen, wat maakt dat het dagelijkse leven zich voor een belangrijk deel afspeelt in de publieke ruimte. In de wijk zijn er veel winkels en diensten.

Figuur 3 Anneessens, Brussel

Concreet wordt de wijk gekenmerkt door plekken zoals het Anneessensplein. Daarnaast zijn er verschillende organisaties en wijkinitiatieven actief in de wijk. Zo is **Het Forum vzw**, onderdeel van LD3 vzw, een laagdrempelige ontmoetingsplaats waar dagelijks maaltijden worden aangeboden en socio-culturele activiteiten worden georganiseerd voor (oudere) buurtbewoners. Ook **De Buurtwinkel vzw** is actief in de wijk als geïntegreerde wijkwerking die inzet op ontmoeting met als doel de kwaliteit van samenleven in de wijk te versterken.

1.4 De buurt rond de Grooten Singel (Turnhout)

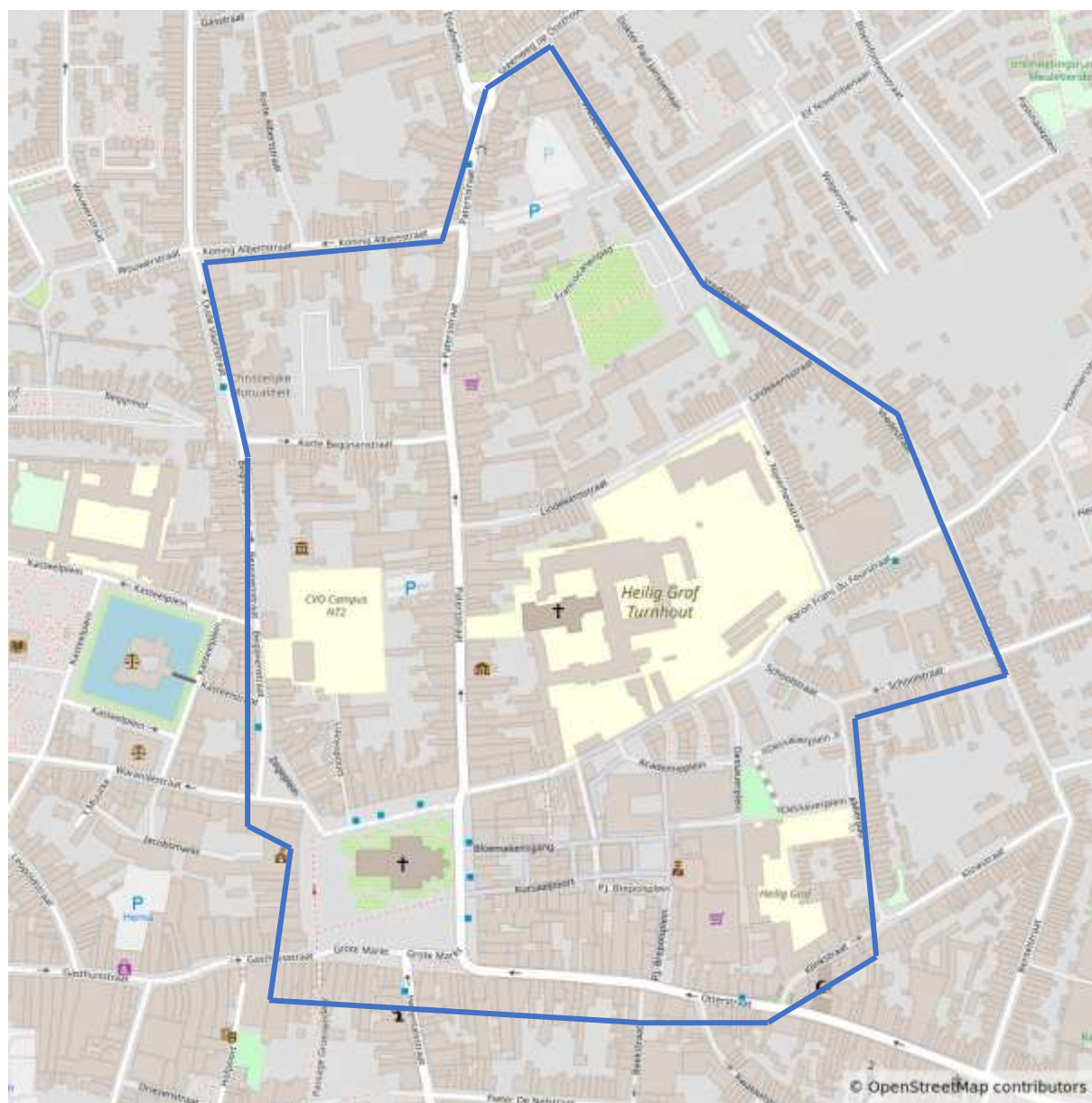
De buurt rond de Grooten Singel ligt in het centrum van Turnhout en maakt deel uit van de binnenstedelijke kern. Het gebied werd afgebakend in samenspraak met Stad Turnhout en wordt begrensd door onder meer de Grote Markt, Turnova, de Begijnenstraat en de Vredestraat. Het is echt een stedelijke buurt met een mix van woonfuncties, handelszaken, publieke voorzieningen en doorgangswegen.

De bebouwing in het gebied is divers en bestaat uit een combinatie van **oudere stadswoningen** en **recentere ontwikkelingen**. Denk daarbij aan de Turnova-site, met een nieuwbouw parking, winkelstrip en woontoren. Door de centrale ligging is er veel passage van bezoekers en shoppers, wat zorgt voor een levendige en dynamische omgeving. Tegelijk wonen er ook vaste bewoners in het gebied, waaronder alleenstaanden, oudere inwoners en een groot aandeel inwoners met niet-Belgische nationaliteit. Omwille van het grote aandeel huurders, is er ook een hoge woonmobiliteit.

Figuur 4 Centrum Turnhout (blauw = afgebakend gebied voor buurtcasestudie)

2. Onderzoeksmethoden

We hebben in 2024 en 2025 heel wat informatie over de buurtcases verzameld: **cijfermateriaal, kaarten, foto's, focusgroepen, wandelinterviews, reflectiefocusgroepen**, met mensen die wonen en werken in de vier buurten. Op die manier willen we inzicht krijgen in de manier waarop kenmerken van de buurt samenhangen met gevoelens van eenzaamheid. Voor elke buurt bestaat een apart rapport, met de resultaten in detail besproken. In voorliggend rapport bundelen we de resultaten van het onderzoek in de vier buurten, en trekken we **enkele overkoepelende conclusies**.

Voorafgaand aan het veldwerk werd elke case in kaart gebracht aan de hand van een **desktopanalyse**. Hierbij maakten we gebruik van bestaande databronnen, zoals *Provincies in Cijfers* en andere publieke datasets, om relevante sociale en fysieke buurtkenmerken te beschrijven. Daarnaast voerden de onderzoekers een observatie uit in de buurt op basis van de **Gezonde Straten-indicatoren** (Transport for London, 2017), die toelaten om de kwaliteit en beleving van de publieke ruimte systematisch te observeren.

Het kwalitatieve luik van het onderzoek bestond hoofdzakelijk uit focusgroepen rond buurtlevensverhalen en wandelinterviews. Deze twee methoden vormden de kern van de dataverzameling en boden inzicht in hoe bewoners hun buurt ervaren doorheen de tijd en in het dagelijkse gebruik van de publieke ruimte.

In elke case werden drie focusgroepen georganiseerd rond het **buurtlevensverhaal**. Aan deze focusgroepen namen zowel bewoners als lokale "experten" deel. De lokale experts waren personen die vanuit hun professionele of vrijwillige rol een brede kennis hebben van de buurt en haar evoluties. Het ging onder meer om medewerkers van buurt- en wijkwerkingen, sociaal werkers, lokale beleidsmedewerkers, vertegenwoordigers van lokale organisaties en andere actoren die langdurig en intensief betrokken zijn bij de buurt. Zij namen vaak een zogenaamd helikopterperspectief in, waarbij ze buurtveranderingen konden situeren binnen een langere tijdslijn. Bewoners brachten dan weer hun persoonlijke herinneringen en verhalen in. Ze vertelden hoe de wijk groeide of veranderde doorheen de jaren. Ze vormden een belangrijke basis om eenzaamheid van mensen vandaag de dag te situeren binnen een bredere historische en sociale context.

Daarnaast werden in elke case **wandelinterviews** afgenomen met bewoners. Tijdens deze interviews wandelden onderzoekers samen met deelnemers door de buurt, waarbij deelnemers zelf plekken konden aanduiden die voor hen betekenisvol zijn in relatie met eenzaamheid. De gesprekken gingen over dagelijkse routes, vertrouwde en minder vertrouwde plekken, veranderingen in de buurt en het gebruik van de publieke ruimte. Wandelinterviews laten toe om ervaringen en verhalen te koppelen aan concrete plaatsen en om de buurt te benaderen vanuit het perspectief van bewoners in hun dagelijkse leefomgeving. Doorheen het volledige onderzoek werden ook foto's en veldnotities verzameld ter ondersteuning van de analyse.

Op het einde was er in elke buurt een terugkomdag waarbij we **reflectiefocusgroepen** hielden. We presenteerden eerst de belangrijkste bevindingen en bespraken die samen met bewoners en lokale actoren. Deze momenten boden ruimte voor aanvulling en verdieping. Samen dachten we na: wat kan dit betekenen voor onze buurt? Wat kunnen we doen?

DEEL 3: Resultaten

Over de 4 buurtcases heen kunnen we verschillende thema's onderscheiden die elk op hun manier samenhangen met eenzaamheid. Namelijk: (1) ontmoetingsplekken, (2) groen en blauw, (3) fysieke inrichting van de buurt en (4) waardering en trots. De tijdsdimensie vormt tot slot een belangrijk thema dat de relatie tussen bovenstaande buurtkenmerken en eenzaamheid onderliggend mee vormgeeft.

We schetsen hieronder per thema hoe dit buurtkenmerk vorm krijgt en beleefd wordt in de 4 buurtcases, wat de relatie is met eenzaamheid over de buurtcases en of we verschillen zien tussen de buurtcases.

1 Ontmoetingsplekken

1.1 Inleiding

Ontmoeting in de vier buurten gebeurt niet uitsluitend in formele settings, waar **ontmoeting** ook echt **georganiseerd** wordt of een belangrijk doel is, maar ook in **spontane, alledaagse contexten** waar bewoners elkaar toevallig tegenkomen, zoals in een winkel of onderweg op straat. Zo beschrijven bewoners in Turnhout hoe ontmoeting zich afspeelt op verschillende niveaus, gaande van een eenvoudige begroeting tot langere gesprekken: *“Dat zit op verschillende niveaus. Iets wat heel hard helpt is dat eerste niveau van gewoon heel veel mensen tegenkomen die dat je niet voorbijloopt, maar gewoon goeiendag tegen zeggen.”*

Ongeacht, of het georganiseerd of spontaan is: ontmoeten doe je op een “plek”. In alle vier de buurtcasestudies komen ontmoetingsplekken naar voren als een essentieel onderdeel van het dagelijkse buurtleven. Dat kunnen zowel vaste als tijdelijke ontmoetingsplekken zijn. **Vaste ontmoetingsplekken** zijn plekken die permanent aanwezig zijn in de buurt en waar bewoners op regelmatige basis langskomen. Het gaat onder meer om cafés, lokale handelaars, buurtvoorzieningen zoals de bibliotheek of het lokaal dienstencentrum, pleinen, en ook straten waar men elkaar vaak tegenkomt. In Turnhout worden bijvoorbeeld cafés en vaste handelszaken beschreven als plekken waar men steeds dezelfde gezichten ziet en waar spontaan een praatje ontstaat. Ook rustige straten of pleinen functioneren als vaste plekken waar bewoners regelmatig blijven staan om even te praten.

Daarnaast worden in alle cases ook **tijdelijke ontmoetingsplekken** benoemd. Dit zijn plekken die op bepaalde momenten een ontmoetingsfunctie krijgen, zoals de wekelijkse markt, jaarmarkt, kermissen, straatfeesten en andere lokale dorpsfeesten of tijdelijke activiteiten in de publieke ruimte zoals carnaval. En dan gaat het niet zozeer om de grote Aalst Carnaval, maar om de buurtcarnaval. Specifiek in de buurt rond het Rozekensbos wordt de week na het officiële carnaval, het Arendcarnaval georganiseerd door de wijk Arend. Daarbij trekken deelnemers in een rondtocht door de wijk en stoppen ze bij verschillende cafés. Volgens deelnemers is dit echt een positief moment van ontmoeting, omdat het *“volk samentrekt”* en mensen uit de buurt met elkaar verbindt. Zulke tradities brengen leven in buurten en geven bewoners een gevoel van verbondenheid.

Kenmerkend is dat **zowel vaste als tijdelijke ontmoetingsplekken bijdragen aan het buurtleven**, maar op een andere manier. Vaste plekken zorgen voor herkenning en routine, terwijl tijdelijke plekken zorgen voor momenten van samenkomst. Tijdelijke evenementen brengen ook afwisseling in het leven van de omwonenden. Er is iets te beleven, je komt andere mensen dan gewoonlijk tegen etc. Beide types worden door bewoners benoemd als betekenisvol in het dagelijkse leven van de buurt. Het blijft echter belangrijk dat er voldoende vaste plekken zijn waar mensen elkaar ook buiten evenementen en

georganiseerde activiteiten kunnen ontmoeten, zeker in de winter of door de week, wanneer het stiller is in de buurt.

Ontmoetingsplekken maken deel uit van de **sociale infrastructuur** van de buurt: ze maken ontmoeting mogelijk, zonder deze af te dwingen. Dit kunnen **derde plekken** zijn zoals cafés of lokale handelaars, waar mensen spontaan binnenlopen en vaste gezichten herkennen. In het centrum van Turnhout wordt dit bijvoorbeeld beschreven aan de hand van cafés en handelszaken waar men snel een praatje slaat en zich welkom voelt: *“Als je op plaatsen vaak komt en je begint mensen te herkennen, dan zeg je al eens goeiedag. Als je samen aan de toog staat, begin je al eens te babbelen en op die manier voel je je toch wel goed omringd.”* Daarnaast zijn ontmoetingsplekken ook **plaatsen waar je langs gaat**, zoals een plein met al dan niet een bankje. Deze plekken spelen een belangrijke rol in het dagelijkse leven van bewoners, precies omdat ze financieel en fysiek laagdrempelig zijn en geen specifieke aanleiding vereisen om er gebruik van te maken. Een bewoner uit Aalst illustreert: *“Je zit op de bank, er passeert iemand, je zegt goeiedag. Soms blijven die dan staan en dan babbel je. Je kent ondertussen al mensen als je hier woont.”*

1.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen

Vanuit deze brede invulling worden ontmoetingsplekken in de vier cases expliciet gelinkt aan eenzaamheid. Ze creëren ruimte voor **losse, spontane interacties** (zowel met burens, mensen die er werken, of passeren om bijvoorbeeld hun kinderen naar school te brengen). In alle buurten komt naar voren dat ontmoeting vaak **niet gepland** is en ook **niet intens** hoeft te zijn om betekenisvol te zijn. Korte begroetingen, elkaar zien passeren of het herkennen van vaste gezichten worden door bewoners genoemd als momenten die maken dat men zich minder afgesneden voelt van de buurt. Tegelijk benadrukken bewoners dat het ook belangrijk is om **onder de mensen te kunnen zijn zonder contact**. Ontmoetingsplekken bieden die mogelijkheid: aanwezig zijn zonder verplichting, zonder gesprek, zonder sociaal engagement.

Door regelmatig gebruik van dezelfde plekken blijven bewoners op de hoogte van wie en wat er leeft in de buurt, wat bijdraagt aan de **buurtgehechtheid**. In Stavele zei een deelnemer: Er leeft een gevoel van samenhang: *“Dat is tof. Als je door Stavele rijdt, hoeveel keer dat je je hand moet opsteken naar de mensen? Dat is zalig. Waar heb je dat nog, die samenhang? Je goed voelen bij een groep. Er zijn veel mensen die dat nergens hebben.”* Het werkt enigszins beschermend tegen eenzaamheid: het kan helpen om eenzaamheid te voorkomen of het maakt dat eenzaamheid minder absoluut wordt ervaren, zonder dat ze noodzakelijk verdwijnt.

Vaak ontstaat **contact als bijproduct van het samen aanwezig zijn op een plek**. Bewoners beschrijven hoe ontmoeting zich afspeelt op verschillende niveaus, gaande van zeer beperkte interacties tot langere gesprekken. Een deelnemer uit Anneessens verwoordt dit als *“Voor mij zijn het de plaatsen waar dingen gebeuren: de apotheek, de supermarkt en de bakkerij. In feite is het daar waar mensen elkaar ontmoeten en een praatje maken met de kassierster”*. Zulke losse, spontane interacties met burens, passanten of mensen die op een plek werken, worden in alle cases benoemd als laagdrempelig en vrijblijvend, maar tegelijk betekenisvol in de bescherming tegen eenzaamheid.

Over de vier buurtcasestudies heen worden ontmoetingsplekken dus niet zozeer beschreven als plaatsen die eenzaamheid oplossen, het gevoel doen verdwijnen. Wel zijn het **contexten die bepalen hoe het onder-de-mensen-zijn wordt beleefd**. Ontmoetingsplekken maken deel uit van het dagelijkse leven van bewoners en situeren zich vooral in het alledaagse: straten, cafés, winkels, pleinen, banken,

parken en buurtvoorzieningen. Het gaat minder om plekken waar men bewust “gaat ontmoeten”, en meer om plekken waar men **regelmatig aanwezig is en mensen tegen komt**. Dit kan helpen in het beschermen tegen eenzaamheid. Ze helpen tegen eenzaamheid omdat ze plekken bieden ‘weg van thuis’, waar je een bezigheid hebt en onder de mensen kan zijn. Op die manier kunnen ze actief helpen tegen eenzaamheid voor wie zich eenzaam voelt, maar ook beschermend zijn tegen eenzaamheid voor wie zich niet eenzaam voelt, omdat ze bijdragen tot een gevoel van te kunnen deelnemen aan een publiek sociaal leven. Het regelmatig onder de mensen zijn, verhoogt de herkenbaarheid met gezichten uit de buurt. Hierdoor versterkt het gevoel van verbondenheid met de buurt. Dit helpt op zijn beurt mee om eenzaamheidsgevoelens te voorkomen of te temperen. Daarnaast kan het ook helpen voor mensen die zich eenzaam voelen in het omgaan met eenzaamheid omdat je er andere verhalen kan horen die je binnenshuis niet hoort. Dit wordt bijvoorbeeld beschreven door een deelnemer uit Turnhout: *“Ik heb wel momenten van eenzaamheid gehad, en dan probeer ik mezelf te verplichten om één of twee keer per week een koffie te gaan drinken op café. Dat ik toch wel wat sociaal contact heb en dat ik een keer andere mensen zie. Dat het niet alleen werken en naar huis en alleen de buurvrouwen is. Dat je ook andere mensen ziet en dat je ook andere dingen hoort. Dat ik dan eens hoor wat er in de stad leeft, bijvoorbeeld van die appartementen. Als je alleen maar thuis zit, dan ga je dat niet horen.”*

Naast effectieve interacties **maken ontmoetingsplekken het ook mogelijk om onder de mensen te zijn, zonder contact**. Bewoners geven aan dat het louter aanwezig zijn op een plek, het zien van anderen en het deel uitmaken van het buurtleven al voldoende kan zijn om zich minder alleen en eenzaam te voelen omdat plekken hebben om heen te gaan zorgen voor een ander gevoel dan binnenshuis blijven.

Omgekeerd kunnen **drempels** om gebruik te maken van bepaalde ontmoetingsplekken (zowel financieel, fysiek als door een onveiligheidsgevoel), maar ook het verdwijnen of ontbreken van ontmoetingsplaatsen gevoelens van **eenzaamheid versterken**. Het zet een rem op het onder-de-mensen kunnen zijn, al dan niet alleen.

1.3 Verschillen tussen buurten

Hoewel ontmoetingsplekken in alle vier de buurten een rol spelen in het dagelijkse leven van bewoners, verschillen ze sterk in **aantal, spreiding, bereikbaarheid, manier van gebruik en inclusiviteit**. Deze verschillen hangen minder samen met een strikt onderscheid tussen landelijk en stedelijk, en meer met de mate van dichtheid van de buurt, de manier waarop ontmoetingsplekken ingebed zijn in dagelijkse routines en of de bewoners gebruik kunnen maken van de plek.

In sommige buurten zijn ontmoetingsplekken beperkt in aantal en sterk **geconcentreerd rond een klein aantal vaste plekken of momenten**. Ontmoeting is daar herkenbaar en voorspelbaar, maar tegelijk ook kwetsbaar: wie niet aansluit bij deze vaste plekken of activiteiten, heeft minder alternatieven om onder de mensen te komen. Ontmoetingsplekken vervullen hier een duidelijke sociale functie, maar zijn minder gevarieerd en minder verspreid. Dit wordt bijvoorbeeld zichtbaar in Stavele, waar ontmoeting zich in belangrijke mate concentreert rond het **Dorpspunt**, het verenigingsleven dat doorgaat in de jeugdclub en enkele terugkerende dorpsactiviteiten. Het Dorpspunt en de jeugdclub fungeren als een duidelijke ontmoetingsplek waar mensen elkaar kennen en regelmatig tegenkomen. Tegelijk geven bewoners aan dat wie deze plek niet bezoekt, of zich er minder thuis voelt, weinig andere mogelijkheden heeft om onder de mensen te komen. Ontmoeting is er sterk gebonden aan een beperkt aantal herkenbare ankerpunten.

Dat leidt ook vaak tot **aanwezigheid van sociale kliekjes** wat ook een drempel kan zijn om net naar bepaalde activiteiten te komen. Zo vertelt een deelnemer over Stavele: *“Ze hebben hier echt van die kliekjes. Ik heb dat ook hier in het begin raar gevonden, als je een beetje en discussie had met één, heb je discussie met twintig”*. Het bestaan van deze kliekjes werd ook ervaren tijdens dorpsactiviteiten. Een deelnemer vertelde: *“Het is moeilijk met de feestmaaltijd, de helft van de zaal is gereserveerd en daar mag je niet gaan zitten, dat is voor de kaarters en dat is voor de darters en ze zeggen nooit, zet je erbij!”*. Een andere deelnemer ervaarde voornamelijk een scheiding tussen landbouwers en andere buurtbewoners: *“De landbouwers, dat is apart met de werkende klasse. Dat is een enorm verschil (...), omdat er veel landbouw is hier, heb je veel landbouwers die gewoon geen contact gaan nemen”*.

In andere buurten is er een **groter en meer divers aanbod aan ontmoetingsplekken**, verspreid over de buurt. Bewoners maken gebruik van veel uiteenlopende plekken, zoals cafés, winkels, pleinen, straten en tijdelijke activiteiten. Ontmoeting gebeurt hier vaker in het voorbijgaan en is minder gebonden aan één centrale plek. Dit zorgt voor meer mogelijkheden om onder de mensen te zijn zonder verplicht contact, maar ook voor meer vluchtigheid en anonimiteit. Het feit dat mensen elkaar vaker zien zonder elkaar te kennen, wordt door bewoners expliciet benoemd als kenmerk van deze buurten.

Daarnaast verschillen buurten in de mate waarin ontmoetingsplekken als **toegankelijk en uitnodigend** worden ervaren. In sommige contexten worden plekken beschreven als vanzelfsprekend deel van het dagelijkse leven, terwijl in andere buurten financiële drempels of percepties van veiligheid het gebruik van ontmoetingsplekken beperken. Dit beïnvloedt wie waar verblijft en wie zich welkom voelt, en zorgt ervoor dat ontmoetingsplekken niet voor alle bewoners dezelfde betekenis hebben.

Ook het belang en de werking van **tijdelijke ontmoetingsplekken verschilt tussen de buurten**. In sommige contexten worden tijdelijke activiteiten en tradities benoemd als duidelijke momenten van samenkomst die het sociale leven in de buurt zichtbaar versterken. Zo wordt in de buurt rond het Rozekensbos het Arendcarnaval beschreven als een moment waarop bewoners samen door de wijk trekken en elkaar ontmoeten in cafés en op straat, wat door deelnemers als verbindend wordt ervaren. In andere buurten is de rol van tijdelijke ontmoetingsmomenten minder uitgesproken. In Turnhout ligt de nadruk sterker op het dagelijkse gebruik van vaste ontmoetingsplekken, zoals cafés, straten en pleinen, terwijl tijdelijke activiteiten minder bepalend lijken voor het sociale weefsel van de buurt. In Stavele zijn tijdelijke ontmoetingsmomenten vaak verbonden aan specifieke dorpsactiviteiten en vaste kalendergebeurtenissen. Deze momenten worden als belangrijk benoemd, maar zijn sterk tijdsgebonden en bieden buiten die momenten weinig alternatieven om elkaar te ontmoeten. In Anneessens trekken de tijdelijke plekken, zoals de wekelijkse markt of activiteiten in het Fontainaspark, dan weer een select publiek aan, waardoor ze wel een verbindende functie kunnen vervullen, maar niet over groepen heen. Dit maakt dat tijdelijke ontmoetingsplekken in sommige buurten een breed gedragen en zichtbaar verbindende rol spelen, terwijl ze in andere buurten eerder aanvullend zijn of slechts op bepaalde momenten of voor bepaalde groepen betekenis krijgen.

Deze verschillen tonen aan dat **ontmoetingsplekken contextafhankelijk functioneren**. De rol die zij spelen voor het voorkomen van of omgaan met eenzaamheid wordt mee bepaald door de diversiteit van het aanbod, schaal, spreiding, sociale drempels en de mate waarin plekken deel uitmaken van het dagelijkse leven. Waar ontmoetingsplekken in sommige buurten vanzelfsprekend ingebed zijn in routines, blijven ze in andere buurten fragmentarisch, wat invloed heeft op hoe bewoners alleen-zijn, onder-de-mensen-zijn en samen-zijn ervaren.

Over de cases heen blijkt bovendien dat ontmoetingsplekken vooral gebruikt worden wanneer ze **financieel en fysiek laagdrempelig** zijn. Plekken waar men zich welkom en veilig voelt, waar geen

consumptieverplichting geldt en waar men gemakkelijk kan binnenlopen of blijven hangen, worden frequenter bezocht en keren terug in het dagelijkse ritme van bewoners. Wanneer deze voorwaarden minder aanwezig zijn, geven bewoners aan dat zij plekken vermijden of er minder gebruik van maken, wat de mogelijkheden tot ontmoeting beperkt.

Samenvattend maken de vier casestudies duidelijk dat ontmoetingsplekken geen kant-en-klare oplossingen bieden voor eenzaamheid, maar wel contexten creëren waarin bewoners op uiteenlopende manieren aanwezig kunnen zijn in de buurt namelijk: **onder-de-mensen zijn**, met of zonder contact, en dit afgestemd op hun noden op dat moment. Dit onder-de-mensen zijn kan beschermend werken tegen eenzaamheid. Het draagt bij tot een gevoel van verbondenheid en helpt ook in het omgaan met gevoelens van eenzaamheid. Wanneer ontmoetingsplekken ontbreken, moeilijk toegankelijk zijn of slechts voor bepaalde groepen toegankelijk lijken, worden deze mogelijkheden beperkter en kan eenzaamheid scherper worden ervaren en in de hand werken.

2. Groen en blauw

2.1 Inleiding

In alle vier de buurtcasestudies wordt groen, en in mindere mate blauw, beschreven aan de hand van zeer concrete en terugkerende kenmerken. Groen wordt benoemd als **natuurlijk, gevarieerd**, opgebouwd uit **natuurlijke materialen**, met **weids** en **open zicht**, en vaak verbonden met **wandelpaden**. Tegelijk wordt in alle cases onderscheid gemaakt tussen groen dat **toegankelijk** is en groen dat wel aanwezig is, maar moeilijk bereikbaar of minder uitnodigend aanvoelt.

Deze kenmerken vormen het vertrekpunt voor hoe bewoners groen beleven en gebruiken in hun dagelijkse leven. In de vier buurtcasestudies wordt groen niet louter benaderd als fysieke infrastructuur, maar als een omgeving die betekenis heeft. Dat kan komen doordat het **concreet dagelijks gebruikt wordt** (vb. wandelen, zitten, passeren op weg naar ergens) of het **zicht op groen**, maar ook door **herinneringen die verbonden zijn aan specifieke plekken**. In Stavele vertelt een deelnemer bijvoorbeeld: *“Wij wandelden hier vroeger veel met de hond, ik heb hier leren fietsen en het was ook altijd mijn vast looptoertje. Dat baantje is hier een beetje nostalgie.”* Daarnaast zorgt groen en blauw ook voor **ervaringen van afleiding en troost**. Tijdens een wandelinterview vertelde een vrouw over het Rozekensbos in Aalst: *“Hier kom ik soms als ik het moeilijk heb. Als ik mijn hoofd eens moet*

leegmaken. Want normaal gezien ... zit mijne reiger hier, dat is mijne reiger hé. Ja, hij volgt mij. Als ik mijn reiger zie, dan weet ik van 'Alles is oké, alles komt goed.'

Vanuit die beleving wordt groen en blauw in de buurt expliciet gelinkt aan verschillende manieren waarop bewoners omgaan met **alleen-zijn**, **alleen-onder-de-mensen-zijn** en **onder-de-mensen-zijn** in de buurt.

2.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen

Over de vier cases heen wordt groen en blauw expliciet benoemd als een omgeving die bewoners bewust opzoeken in relatie tot eenzaamheid. In de buurtlevensverhalen en wandelinterviews geven deelnemers aan dat zij **groene plekken gebruiken om even uit de eenzaamheid te komen**. Wanneer mensen zich eenzaam voelen, helpt groen en blauw in de buurt om hun gedachten te verzetten en om niet alleen binnen te blijven. Dit wordt zeer concreet verwoord in het Rozekensbos: *"Ik kom naar het Rozekensbos om een keer uit de eenzaamheid te zijn. Om een keer in het groen te zitten, om in de natuur te zitten. Het is een andere vibratie buiten dan binnen hé. Het is een andere vibratie in de natuur dan tussen die betonnen stenen."*

Gelijkaardige uitspraken komen ook in de andere cases terug, zij het in andere bewoordingen. In Stavele wordt natuur expliciet gekoppeld aan het omgaan met eenzaamheid en moeilijke momenten. Dit wordt letterlijk benoemd in een wandelinterview: *"Mensen die eenzaam zijn en die in de natuur gaan: je kan in de natuur zoveel troost vinden. Dat is zo deugddoend ook hè?"* Deelnemers geven aan dat natuur **rust en troost** biedt en dat het in het groen zijn ervoor kan zorgen dat men zich minder eenzaam voelt of eenzaamheid beter kan verdragen. Over de cases heen tonen deze uitspraken dat groen en blauw functioneren als plekken waar bewoners **niet alleen hoeven te zijn met hun eenzaamheid**. Het gaat daarbij niet noodzakelijk om sociaal contact, maar om het bewust buiten zijn, het kijken, wandelen of zitten in een groene omgeving. Groen maakt het mogelijk om onder de mensen te zijn zonder contact, maar ook om alleen te zijn op een manier die niet als eenzaam wordt ervaren.

Daarnaast maken groene omgevingen **spontane, korte contacten mogelijk**, zoals begroetingen of korte gesprekken tijdens het wandelen. Deze contacten worden niet benoemd als doel op zich, maar als iets dat kan ontstaan zonder druk. Uit een wandelinterview in Turnhout over het Begijnhof, dat omschreven werd al een groene en rustige plek: *"Als we met de hond gaan wandelen kom ik hier super vaak. Dat is een heel aangenaam plekje in Turnhout, heel rustig. En meestal hier is het ook altijd wel heel ontspannen. Iedereen die je tegenkomt zegt ook vriendelijk goedendag."* In Aalst missen buurtbewoners de hagen en bomen tussen de woonblokken, die hen afschermden voor de wind. Het is voor buurtbewoners niet altijd duidelijk waarom bij de herinrichting gekozen is om het zo open aan te leggen. Dit creëerde meer wind, waardoor een deelnemer omschrijft dat ze nu minder snel buiten komt. *"Rond de blokken heb je altijd een stoot van wind. Vroeger, voor de vernieuwingen stonden er meer hagen en bomen en dan was er niet zoveel wind, omdat dat meer afgeschermd was. [...] Nu staat er daar een bank in de volle wind. Als ik comfortabeler buiten zou kunnen zitten, dan zou ik het wel meer doen. Als je buiten zit, heb je rapper contact. Er zijn mensen die goeiendag zeggen, ze beginnen een babbeltje te doen en dan leer je mensen kennen uit andere blokken die je anders niet kent of niet ziet."*

Bewoners geven aan dat zij in groene omgevingen niet alleen onder de mensen kunnen zijn zonder 'echt' contact, maar dat dezelfde plekken ook ruimte bieden om **met gezelschap dingen te doen**, vaak in kleine en informele groepen. In het Rozekensbos wordt bijvoorbeeld beschreven hoe bewoners samen in het groen aanwezig zijn. Er zijn dan ook diverse speelmogelijkheden voor kinderen, en ook

de lange picknicktafel valt in de smaak bij groepen. Een deelnemer uit Anneessens had het over het belang van evenementen die georganiseerd worden: *“In de zomer zijn er evenementen op het plein en in het park. Dus het draait allemaal om samenkomen, mensen leren kennen en nieuwe mensen ontmoeten.”*

2.3 Verschillen tussen buurten

Hoewel het belang van groen in alle cases naar voren komt, verschillen de vorm, schaal en beleving ervan sterk tussen de buurten.

In de **landelijke context van Stavele** wordt groen beschreven als vanzelfsprekend aanwezig en **verweven met het dagelijkse leven**. Het open landschap, de weidse zichten en de aanwezigheid van wandelpaden langs het water en tussen de velden maken dat bewoners heel vaak groen gebruiken als plek om alleen te zijn of te wandelen. Tegelijk wordt aangegeven dat de landelijke ligging, samen met verdwenen horeca en handelszaken, ook beperkingen met zich meebrengt, zoals een grotere autoafhankelijkheid en minder kansen voor spontane ontmoetingen.

In de stedelijke en grootstedelijke cases (Rozekensbos, Anneessens en Turnhout) krijgt groen een meer uitgesproken functie als **schaars en waardevol element in een dichtbebouwde omgeving**. In deze buurten wordt groen vaker expliciet benoemd als plek om tot rust te komen, of **als tegengewicht** voor drukte. Het is een plek die men bewust opzoekt, of nodig heeft, als plaats waar men even afstand kan nemen van de stedelijke context. In Turnhout bijvoorbeeld, vertelden bewoners over enkele **verborgen groene plekken** in het stadscentrum, waar ze graag komen, zoals de tuin achter het Taxandriamuseum: *“Hier is ook een heel mooie plek. En soms, als ik alles alleen wil zijn, dan kom ik hier wel graag. Daar achter is een klein bankje. Heb je dat ook soms dat je alleen wilt zijn? Ik vind dat belangrijk. Dan kom ik hier soms op dat bankje zitten. Daar vanachter en hier is het muisstil. Pal in ‘t stad en toch rustig. Soms moet je ergens een plaats hebben waar je even tot rust kunt komen.”*

Daarnaast verschilt de mate waarin groen als **toegankelijk en uitnodigend** wordt ervaren. In sommige buurten wordt groen omschreven als aangenaam en goed onderhouden, waardoor bewoners deze plekken ook actief gebruiken. In andere buurten geven respondenten aan dat groen minder gebruikt wanneer men zich er minder comfortabel of veilig voelt om er te verblijven. In Anneessens had men het bijvoorbeeld over het Fontainaspark. De laagdrempelige toegankelijkheid van het park werd benoemd als een positieve verandering. Het park is een plaats die continu open is voor de buurtbewoners en volgens sommige deelnemers, tijdens de dag, ook veilig aanvoelt. Daar staat echter tegenover dat het park op sommige momenten van de dag als te druk ervaren wordt en dat de bankjes in het park niet altijd vrij zijn en bezet worden door daklozen of dronken mensen. Tegelijk maakt dit duidelijk dat ervaringen van veiligheid in het park verschillen naargelang het perspectief. De aanwezigheid van dakloze personen wordt door sommige buurtbewoners als storend of onveilig ervaren, terwijl deze personen het park zelf gebruiken als één van de weinige toegankelijke plekken om te verblijven.

Deze verschillen in beleving en gebruik van groen staan niet los van bredere ongelijkheden binnen de buurt. In Anneessens wijzen bewoners erop dat de **verdeling en kwaliteit van groen samenhangt met sociaal-economische verschillen tussen buurten**. Zo verwoordt een deelnemer dit als volgt: *“Er is toch echt een scheiding tussen mensen met minder middelen en de bohemienwijk, tussen deze bevolkingsgroepen. Inwoners van Anneessens gaan niet naar dat soort bohemienwijken. De jongeren van Anneessens kopen geen drankje van 6 euro. Dan hebben we achteraan nog de wijk Stalingrad. Daar is alles afgebroken en zijn alle winkeliers failliet gegaan. Je ziet echt het verschil, terwijl we maar vijf minuten verder zijn. Alleen al wat betreft de vegetatie: hier op de Anspachlaan is er groen, zijn er*

bloemen, het is erg mooi. We komen aan op de Lemonnierlaan: er is niets, helemaal niets! Wat betekent dat? Dat wij niet van bloemen houden?”

Deze uitspraak maakt duidelijk dat toegang tot kwalitatief groen niet enkel een kwestie is van fysieke nabijheid, maar ook samenhangt met machtsverhoudingen en met de vraag voor wie de buurt, en haar groene ruimtes, wordt ingericht.

Groene ruimte staat ook vaak onder druk. Respondenten maakten zich zorgen over het mogelijk verdwijnen van groen. Zo had men het in Turnhout over inname van groene ruimte door nieuwbouw: *“Op het terrein van het Paterspand willen ze 80 appartementen zetten. Ik vind dat niet positief, want dat is voor ons nog het enige stukje groen. Heel veel mensen gaan daar hun hond uitlaten, met kindjes gaan spelen, omdat dat van straat weg is en daar ligt redelijk wat gazon. Dat gaat allemaal verdwijnen.”*

Samenvattend, in alle cases komt naar voren dat groen en blauw van belang zijn voor eenzaamheid doordat ze bewoners ruimte geven om alleen te zijn zonder zich eenzaam te voelen, om om te gaan met eenzaamheid, om onder de mensen te zijn zonder verplicht contact, om samen dingen te kunnen doen, én om te komen in een omgeving die rust geeft. Wanneer dergelijke plekken toegankelijk en uitnodigend zijn, kunnen ze zo beschermend werken tegen eenzaamheid. Wanneer toegang of gebruik beperkt is, vermindert ook deze ondersteunende functie.

3. Fysieke inrichting

3.1 Inleiding

In alle vier de buurtcasestudies komt de fysieke inrichting van de buurt naar voren als een belangrijk onderdeel van het dagelijkse buurtleven. De fysieke inrichting bepaalt hoe bewoners zich door de buurt bewegen en welke plekken zij graag en veel gebruiken of net vermijden. Elementen zoals bewandelbaarheid, paadjes en doorgangen, open ruimte, oversteekbaarheid en de schaal van bebouwing beïnvloeden hoe toegankelijk en aangenaam de buurt wordt ervaren. Ook de aanwezigheid van straatmeubilair zoals banken en plantenbakken, maar ook schaduwplekken, spelen een rol in hoe de buurt gebruikt en beleefd wordt.

Uit de buurtlevensverhalen en wandelinterviews blijkt dat bewoners de fysieke inrichting van de buurt niet los benoemen, maar steeds in relatie tot hun dagelijkse routines en tot hoe zij alleen-zijn, alleen-onder-de-mensen-zijn en onder-de-mensen-zijn ervaren. De fysieke inrichting kan ontmoeting vergemakkelijken, maar kan ook ruimte bieden om alleen te zijn of afleiding te vinden.

3.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen

Banken worden in de vier cases benoemd als mogelijke ontmoetingsplekken en ze kunnen ervoor zorgen dat ook minder mobiele mensen zich in de publieke ruimte kunnen begeven. Maar de plaatsing, het onderhoud en het feit dat ze door bepaalde groepen veel gebruikt worden, zorgen ervoor dat ze niet voor iedereen als toegankelijk ervaren worden, zoals in Turnhout: *“Heel de markt is voorzien van banken. En dat maakt dat heel de markt een ontmoetingsplek geworden is sinds de herinrichting. Turnhout heeft er op die manier voor gezorgd dat dat echt een plek is waar mensen elkaar tegenkomen en elkaar kunnen opzoeken. Hier komen ook veel vreemdelingen. Dat zijn mensen die heel veel buiten leven, die verzamelen hier, die blijven dikwijls 's avonds laat zitten en voor een aantal autochtone bewoners is dat wel een beetje een probleem. Die zijn ook heel luidruchtig.”*

Over de vier cases heen wordt **bewandelbaarheid** expliciet gelinkt aan spontane contacten en het toevallig tegenkomen van anderen. Wanneer bewoners zich te voet door de buurt verplaatsen, ontstaan er meer mogelijkheden om even te stoppen of een kort gesprekje te starten. Fietsen of wandelen is “trager”, en verhoogt volgens bewoners de mogelijkheden tot toevallige ontmoeting. In Stavele vertelde bijvoorbeeld iemand tijdens een wandelinterview: *“De mensen zijn nu veel haastiger geworden. En als je met een auto rijdt, kan je niet stoppen om tegen iemand te praten. Als je met de fiets bent, zet je hem aan de kant.”* (wandelinterview, Stavele).

Daarbij spelen **paadjes en doorgangen** een rol, zoals iemand uit Aalst vertelt: *“Die passage, dat betekent wel veel. Als je in de Matexiwijk zou willen wandelen en dat zou er niet zijn, dan moet je al helemaal rond gaan.”* Het is niet enkel de aanwezigheid, maar ook het onderhoud en de kwaliteit van bijvoorbeeld de ondergrond die belangrijk zijn om het al dan niet te gebruiken. In verschillende cases geven bewoners aan dat slechte bewandelbaarheid hen tegenhoudt om naar buiten te komen, zeker wanneer zij ouder zijn of minder mobiel. Soms liggen paadjes te nat waardoor men ze niet kan gebruiken (vb. Rozekensbos): *“Maar als het nat is in de winter kunnen we hier te weinig doen, het is te drassig.”* Soms zijn ze smal om makkelijk met twee te wandelen (vb. Stavele). Wanneer die paadjes als aantrekkelijke en rustige plekken ervaren worden, zorgen ze voor tevredenheid met de woonomgeving, wat beschermend kan zijn tegen eenzaamheid. Wandelpaden bieden mogelijkheden om weg van de

eigen woning een aangename plek te hebben om te vertoeven, om spontaan andere mensen tegen te kunnen komen voor een babbeltje, en voor sommigen zijn wandelpaden in de natuur ook van belang als rust- en reflectieplekken, zoals deze persoon uit Stavele vertelt: *“Ik ga hier vaak wandelen met vrienden en met de kinderen. We mogen ons gelukkig prijzen dat we in zo'n mooi gebied wonen. Dat brengt ook rust in de drukke periodes. Ik geniet ervan dat ik echt mijn hoofd hier kan leegmaken. Het feit dat ik terugkom naar die plek is ook omdat het mij rust brengt.”* Wandelpaden kunnen bovendien voor een gevoel van geworteldheid met de buurt teweeg brengen. Een **apart voetgangersgebied** creëren klinkt dan ook als een goed idee. Dat deed men in Anneessenswijk, maar dat werd door sommige deelnemers niet zo positief ervaren als men had gehoopt. Hoewel de zone bedoeld was om de buurt verkeersrustiger te maken door ze autovrij te houden, geven deelnemers aan dat er nog steeds scooters en fietsen met hoge snelheid door het gebied rijden. Deelnemers geven aan dat ze daardoor bang zijn om omvergereden te worden. Volgens de deelnemers worden vooral oudere buurtbewoners het hardst getroffen, omdat de winkels in het gebied voor hen minder bereikbaar geworden zijn, waardoor ze zich, door de structurele verandering, meer opgesloten of geïsoleerd voelen.

In stedelijke contexten speelt ook **oversteekbaarheid en verkeersdruk** een rol. In Turnhout beschrijven bewoners hoe rustige straten en een beperkte verkeersdruk het mogelijk maken om spontaan te blijven staan en letterlijk de straat over te steken om met elkaar te praten: *“Als wij op straat staan, dan gebeurt het wel gemakkelijk dat we eventjes bij elkaar gaan staan en 15 minuten staan babbelen. Dat we de straat oversteken of gewoon op straat.”*

Daarnaast komt in meerdere cases naar voren dat **schaal en hoogte van bebouwing** invloed hebben op hoe verbonden bewoners zich voelen met hun omgeving. In Anneessens wordt hoge bebouwing expliciet benoemd als niet op mensmaat: *“Als je een band tussen burens wilt creëren, bouw je dat niet in een hoge toren.”* Niet enkel hoogbouw zelf, maar ook de publieke ruimte tussen de blokken, is van betekenis voor eenzaamheid. Dit zijn plaatsen waar mensen elkaar kunnen tegenkomen, maar meer dan een goeiedag wordt er niet uitgewisseld. Deelnemers in Aalst vonden het bijvoorbeeld vreemd dat er zo weinig volk tussen de blokken rondloopt, hoewel er toch veel bewoners zijn. Er is weinig leven tussen de blokken, en ook weinig contact tussen de inwoners. Een deelnemer omschrijft: *“Het enige dat ik hier mis, is de mensen. Je hebt hier zes blokken staan. Maar er is geen beweging. Ik vraag mij soms af waar die mensen allemaal zijn.”* In Turnhout speelt ook de gevelarchitectuur een rol in hoe deelnemers hun buurt ervaren: *“Al die huizen met karakter worden blokjes die heel anoniem aanvoelen omdat ze zo gemakkelijk mogelijk verkocht moeten geraken. Er zit heel weinig persoonlijkheid in. Dat maakt wel dat ik mijn straat geen gezellige plaats vind om te zijn.”* Omgekeerd kunnen architecturale vernieuwingen ook bepaalde bevolkingsgroepen aantrekken en andere groepen net afstoten, zoals hier in Turnhout: *“De Turnova-site, qua architectuur is dat knap. Maar dat is een plaats waar ook heel wat schoolgaande jongeren samenkomen onder de middag. Dat is iets waarvan dat je mensen hoort zeggen ‘maar daar kom ik niet meer’. Dus dat zijn plaatsen die dat door de manier waarop dat die ontworpen zijn, eigenlijk niet dat verbindend effect hebben dat het zou moeten hebben.”*

Samen tonen deze voorbeelden dat fysieke inrichting bepaalt of bewoners zich gemakkelijk onder de mensen kunnen begeven, maar ook of zij zich veilig en comfortabel genoeg voelen om alleen buiten te zijn. De mogelijkheid om in de buurt te zijn zonder verplicht contact wordt in alle cases als betekenisvol benoemd in relatie tot eenzaamheid.

3.3 Verschillen tussen buurten

Hoewel gelijkaardige fysieke kenmerken in alle cases terugkomen, verschillen de ervaringen van bewoners naargelang de buurtcontext en de manier waarop deze kenmerken samenkomen. De rol die fysieke inrichting speelt in het dagelijkse buurtleven en in het omgaan met eenzaamheid is daardoor niet uniform, maar contextafhankelijk.

In Stavele wordt de fysieke inrichting sterk gekenmerkt door de **landelijke ligging en de daarmee samenhangende autoafhankelijkheid**. Hier is het dus niet alleen een buurtkenmerk van de buurt op zich dat speelt, maar ook de verhouding t.o.v. andere buurten. Stavele ligt volgens een deelnemer in een 'afgelegen driehoek', wat bijdraagt aan het gevoel dat het dorp 'achtergestoken' is. Dit afgelegen gevoel komt ook tot uiting in het dagelijkse verplaatsingsgedrag: er is wel het Dorpspunt voor snelle boodschappen, maar voor de meeste verplaatsingen wordt standaard de auto gebruikt. Hierdoor ontstaan minder toevallige ontmoetingen onderweg. Daarnaast verplaatst het sociale leven van veel jongeren zich naar Poperinge, waar zij naar de middelbare school gaan, waardoor het dagelijkse buurtleven zich minder in Stavele zelf afspeelt.

In de meer **stedelijke buurten** spelen andere configuraties van fysieke kenmerken. In Aalst en Anneessens is er sprake van een **hogere dichtheid en een complexere verkeersinrichting**. Hier worden schaal en snelheid vaker benoemd als bepalend voor hoe bewoners de buurt gebruiken. De aanwezigheid van hoogbouw en open ruimte tussen woonblokken wordt niet automatisch ervaren als uitnodigend, terwijl verkeersdrukke of snelheid het moeilijker maakt om te blijven staan of zich vrij door de buurt te bewegen en daardoor wordt de buurt als onaantrekkelijker ervaren.

In Turnhout ligt de nadruk sterker op **verschillen binnen de buurt zelf**. Bewoners maken een duidelijk onderscheid tussen rustige straten, waar rustige babbels kunnen, en drukke verkeersassen, waar verblijf en contact minder vanzelfsprekend zijn. Oversteekbaarheid en verkeersrust bepalen hier in sterke mate waar ontmoeting mogelijk is en waar niet.

Samenvattend tonen de vier casestudies dat de fysieke inrichting van de buurt mee bepaalt of bewoners zich op hun eigen tempo kunnen verplaatsen en of aanwezigheid in de publieke ruimte vanzelfsprekend is. Bewandelbaarheid, verkeersrust, oversteekbaarheid en schaal beïnvloeden zowel kansen op toevallige ontmoeting als het comfort om alleen buiten te zijn. Wanneer de fysieke inrichting aanwezigheid in de publieke ruimte ondersteunt, vergroot dit de mogelijkheden om onder de mensen te zijn of alleen buitenshuis te zijn. Wanneer deze voorwaarden ontbreken, trekken bewoners zich sneller terug in de woning, wat gevoelens van eenzaamheid kan versterken.

4. Waardering en trots

4.1 Inleiding

In alle vier de buurtcasestudies komt waardering voor de buurt en het kunnen ervaren van trots naar voren als een betekenisvol, maar vaak impliciet thema. Ze hebben het dan over gevoelens van gehoord en gezien worden, het beeld dat zij én buitenstaanders hebben van hun buurt, de mate waarin zij zich eigenaar voelen van wat er in de buurt gebeurt en of ze trots zijn op hoe hun buurt eruit ziet of de dingen die ze doen. Waardering en trots hebben daarbij zowel betrekking op de fysieke omgeving als op de manier waarop met de buurt wordt omgegaan door beleid en andere actoren.

Bewoners kunnen **trots zijn op hoe hun buurt eruit ziet**: *“We mogen ons gelukkig prijzen dat we in zo'n mooi gebied wonen” (Stavele) of “Ik hou ook van mooie huizen. Er zijn toch een paar mooie huizen, vind ik hier. Daar kom ik tot rust van, ja.” (Turnhout).* Ook hoe de buurt opgebouwd is, de geschiedenis van de buurt, wat er te doen is en de spontane ontmoetingsplekken en -kansen die er zijn, kan voor trots op de buurt zorgen. Sommige respondenten zijn echt heel trots op hun buurt, en zijn echte ambassadeurs: *“Nu is het alsof ik ben reclame aan het maken voor Turnhout.”*

Trots zijn is niet enkel iets individueel “ik ben trots op”, maar hangt vaak samen met het gevoel dat anderen trots zijn op hun buurt. Dat wordt soms geïllustreerd door de **investeringen die gedaan worden in wijk**. Trots kan ontstaan wanneer bewoners het gevoel hebben dat hun buurt vooruitgaat, en erkend wordt als waardevol om in te investeren. Dat zagen we heel duidelijk in Aalst. De grootste, meest zichtbare hiervan, was uiteraard de aanleg van het Rozekensbos. Een andere investering is de renovatie van de Dewaco-blokken, wat zowel voor inwoners van de blokken als mensen die in de omliggende wijk wonen als positief werd ervaren, omdat het bijdraagt tot een positieve aanblik van de buurt. Ze geven een blijk van erkenning aan de inwoners, ze voelen zich gezien. De investeringen dragen bij tot een positiever beeld van de buurt. Dat zagen we ook in Turnhout (vb. Turnova) of Anneessens (vb. heraanleg van Fontainaspark, of de voetgangerszone). Wanneer investeringen worden gedaan, voorzieningen goed functioneren, versterkt dit het gevoel dat de buurt meetelt en erkend wordt als (vol)waardige leefomgeving. Regelmatig kwam ook het tegenovergestelde naar voren in de gesprekken: Bewoners in Stavele verwijzen herhaaldelijk naar het verdwijnen van diensten en voorzieningen als bron van frustratie en onzekerheid. Het wegvallen van winkels en andere functies voedt het gevoel dat de buurt vergeten wordt en dat investeringen uitblijven. In Anneessens is er ook de kritische noot, dat de investeringen vooral voor een beter imago van de buurt voor toeristen zorgen, maar de werkelijke problemen van de huidige bevolking niet aanpakken.

Het is niet enkel belangrijk dat er eenmalig nieuwe dingen worden gebouwd of ingericht, ook het **onderhoud** is belangrijk. Het is voor veel deelnemers een positief punt dat de straten en het groen goed onderhouden wordt. In de wijk rond Rozekensbos waardeerden veel deelnemers het expliciet dat de stad hier zoveel energie in steekt, ze voelen zich gezien als buurt: *“Dat groen perkje met die wadi's, ik vind dat zeer goed onderhouden. Ik werk veel van thuis en ze zijn hier constant bezig met bosmaaiers en die wadi aan het uitkuisen als er te veel riet in staat. Ik vind dat wel tof dat ze zo'n stukje wildgroen laten en dat langs de kantjes mooi afdoen.”* Omgekeerd, wanneer plekken niet goed onderhouden of niet als proper ervaren worden, zorgt dit voor een gevoel van afkeuren. Dit kan er ook voor zorgen dat zo'n plekken minder als ontmoetingsplaats gebruikt worden. Zo gaf men het voorbeeld van het Rozekensbos waar het pad in de winter *“dan echt super modderig is”*.

Een belangrijk onderdeel van waardering bij vernieuwingsprojecten is het gevoel van betrokkenheid. Als **bewoners betrokken worden bij veranderingen**, verhoogt dat gezien en erkend worden. De aanleg van het Rozekensbos bijvoorbeeld gebeurde met inspraak van de buurt. De buurtbewoners werden betrokken en gehoord. Dit geeft een gevoel van eigenaarschap, van 'ons bos'.

In elk van de cases horen we ook tegenovergestelde verhalen. Bewoners verwijzen herhaaldelijk naar het **verdwijnen van diensten en voorzieningen**, maar ook karaktervolle of herkenbare **architectuur** of **betekenisvolle groene plaatsen** als bron van zich vergeten of waardeloos voelen en het verkleinen van de leefwereld van mensen. Het wegvallen van winkels en andere functies voedt het gevoel dat het dorp vergeten wordt en dat investeringen uitblijven. Dit wordt versterkt door een gebrek aan informatie over nieuwe plannen of verkavelingen, waardoor bewoners het gevoel hebben niet betrokken te worden bij veranderingen die hun leefomgeving beïnvloeden. In respons wordt het Dorpspunt in Stavele benoemd als een uitzondering: een initiatief dat net wél bijdraagt aan een gevoel van eigenaarschap en lokale trots, omdat het inspeelt op noden van bewoners en gedragen wordt door de gemeenschap. Over de cases heen tonen deze voorbeelden dat waardering en trots niet losstaan van concrete ingrepen, maar ontstaan in de wisselwerking tussen fysieke investeringen (vb. renovatie van gebouwen of een nieuw park), structurele investeringen (vb. onderhoud, bus) en betrokkenheid van bewoners. Waar investeringen als gevoeld en gezien worden, versterken zij het gevoel van trots en buurtverbondenheid. Waar voorzieningen verdwijnen en leegstand toeneemt of bewoners zich niet gehoord voelen, ontstaan net gevoelens van afstand en een gebrek aan waardering voor de buurt.

4.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen

Over de vier cases heen blijkt dat waardering en trots geen directe remedie zijn tegen eenzaamheid, maar wel een belangrijke **indirecte rol** spelen in hoe bewoners zich verhouden tot hun buurt en tot anderen. Waardering en trots werken dus ook **niet rechtstreeks** in op eenzaamheid, in de zin dat ze eenzaamheid niet "oplossen" of doen verdwijnen. Hun invloed is **indirect**, omdat ze eerst iets veranderen aan **hoe bewoners zich tot hun buurt verhouden**, en pas daarna aan hoe eenzaamheid wordt beleefd. Die indirecte werking kan verlopen via verschillende stappen.

Ten eerste beïnvloeden waardering en trots de relatie met de buurt als plek. Wanneer bewoners het gevoel hebben dat hun buurt erkend wordt, dat erin geïnvesteerd wordt en dat zij gehoord worden, versterken zij hun band met de plek ("**buurtverbondenheid**"). De buurt wordt dan ervaren als "van ons", als een plaats waar men zich thuis voelt en zich mee identificeert. Dat gevoel van verbondenheid hangt nauw samen met **plaatsgehechtheid, een 'mijn-wijk-gevoel'** zoals een deelnemer uit Anneessens het benoemde. Bewoners die zich trots voelen op hun buurt of die positieve veranderingen herkennen, geven vaker aan zich thuis te voelen en zich sterker te identificeren met de buurt. Dit is beschermend of helpend tegen eenzaamheid. Het zorgt ervoor dat plekken beleefd worden als plaatsen waar ze graag vertoeven om sociaal te zijn, en het creëert plekken die als veilig en aangenaam gezien worden om heen te gaan wanneer men zich eenzaam voelt.

Dit maakt het makkelijker om aanwezig te zijn in de buurt en om zich deel te voelen van een groter geheel. Zoals een deelnemer uit Stavele zegt: "*Waar heb je dat nog, die samenhang? Je goed voelen bij een groep.*" De meeste deelnemers uit Stavele zijn dan ook trots om 'van het dorp' te zijn. Trots, omwille van de mensen die je kent, de streek die je vertrouwd is, de wortels die je er hebt." Die vertrouwdheid en plaatsgehechtheid is ook sterk gelinkt aan herkenbaarheid. Dat gaat over weten wie wie is, wie waar woont of woonde. In Stavele weten veel deelnemers wie er vroeger en nu in bepaalde woningen woonde of woont. Dit creëert voor veel deelnemers een gevoel van **herkenbaarheid** wanneer ze door het dorp wandelen of rijden: "*Van al die huizen die je hier ziet staan*

kennen we het verleden van die mensen en wat er gebeurd is. Je kent het dorp door en door hè?” Omgekeerd zorgt het gevoel vergeten of niet gezien te worden voor afstand tot de buurt en voor een zwakkere identificatie met de plek.

Ten tweede beïnvloedt die band met de buurt de mate van **aanwezigheid in het dagelijks buurtleven**. Via die weg heeft waardering voor de buurt ook een **indirect effect op sociale interacties**. Een positief beeld van de buurt verlaagt drempels om buiten te komen en om open te staan voor losse, spontane interacties met burens. Dat gevoel van trots is niet enkel belangrijk voor mensen die al lang in de buurt wonen, maar ook voor nieuwkomers: *“Als nieuwkomer ben ik trots dat dit hier is. Dat we hier terecht kunnen. Da’s echt een ontmoetingsplaats voor veel mensen.”* Het gaat daarbij niet noodzakelijk om het actief aangaan van contact, maar om een houding van **openheid en betrokkenheid**. Omgekeerd kan een negatief imago van de buurt of het gevoel vergeten te worden leiden tot terugtrekking en tot minder aanwezigheid in het publieke leven van de buurt.

Daarnaast speelt **onzekerheid over de toekomst van de buurt** een rol in hoe bewoners hun plaats ervaren. Angst voor het verdwijnen van voorzieningen, leegstand (vb. van winkels in Turnhout door de komst van Turnova), of onduidelijke plannen (vb. over toekomstige verkavelingen in de wijk rond Rozekensbos) kan gevoelens van machteloosheid versterken. Wanneer bewoners het gevoel hebben niet betrokken te worden of geen inspraak te hebben, kan dit het gevoel van afstand tot de buurt vergroten. In die context kan eenzaamheid scherper worden ervaren, niet zozeer door een gebrek aan contact, maar door een **gebrek aan betekenisvolle verbondenheid met de plek**.

4.3 Verschillen tussen buurten

Hoewel waardering en trots in alle vier de buurtcasestudies een rol speelt, zijn er ook verschillen tussen de buurten.

In de buurt rond het **Rozekensbos in Aalst** komt waardering en trots relatief expliciet naar voren. Bewoners verwijzen naar recente zichtbare en concrete investeringen, zoals de aanleg van het Rozekensbos en de renovatie van de Dewaco-blokken, als tekenen dat de buurt erkend wordt en dat er in haar toekomst geïnvesteerd wordt. Het feit dat deze investeringen gepaard gingen met inspraak en betrokkenheid versterkt het gevoel van eigenaarschap. Hierdoor ontstaat bij bewoners een positief beeld van de buurt en een gevoel dat zij deel uitmaken van een buurt die vooruitgaat.

In **Anneessens** is het beeld meer ambivalent. Enerzijds worden ingrepen zoals de heraanleg van het Fontainaspark en de invoering van de voetgangerszone door sommige bewoners ervaren als tekenen van waardering voor de buurt. Anderzijds leeft bij andere bewoners het gevoel dat deze investeringen vooral gericht zijn op uitstraling en op een extern publiek, eerder dan op het dagelijkse leven van buurtbewoners. Deze spanning beïnvloedt hoe waardering en trots worden beleefd: trots is er wel, maar wordt niet door iedereen gedeeld en gaat soms gepaard met gevoelens van uitsluiting of onvoldoende erkenning.

In de **buurt rond de Grooten Singel in Turnhout** speelt het thema waardering sterk in relatie tot veranderingen in het stedelijk weefsel, zoals de ontwikkeling van de Turnova-site en de geplande ontwikkelingen in de buurt. Voor sommige bewoners roept dit gevoelens op van vooruitgang en vernieuwing, terwijl anderen vooral wijzen op het verdwijnen van winkels. De leegstand beïnvloedt het imago van de buurt.

In **Stavele** wordt waardering en trots vooral benoemd in relatie tot het verdwijnen van voorzieningen en het gevoel vergeten te worden als dorp. Het wegvallen van winkels en diensten voedt het gevoel dat er weinig geïnvesteerd wordt en dat het dorp minder meetelt. Tegelijk worden lokale initiatieven zoals het Dorpspunt expliciet benoemd als positieve uitzonderingen. Zij versterken het gevoel van eigenaarschap en lokale trots, precies omdat ze vertrekken vanuit de noden van bewoners en gedragen worden door de gemeenschap zelf.

Samenvattend tonen de vier casestudies dat waardering en trots voor de buurt een indirecte maar betekenisvolle rol spelen in relatie tot eenzaamheid. Wanneer bewoners het gevoel hebben dat hun buurt erkend wordt, dat erin geïnvesteerd wordt en dat zij zelf betrokken worden bij veranderingen, versterkt dit hun band met de buurt en hun gevoel ergens thuis te horen. Die verbondenheid kan beschermend werken tegen eenzaamheid, omdat bewoners zich deel voelen van een bredere gemeenschap. Omgekeerd kunnen gevoelens van verwaarlozing, een negatief imago van de buurt of het verdwijnen van voorzieningen bijdragen aan afstand tot de buurt en het gevoel niet gezien of gewaardeerd te worden.

5. Tijdsdimensie: belang van herinneringen en veranderingen in de buurt

5.1 Inleiding

In alle vier de buurtcasestudies komt de tijdsdimensie naar voren als belangrijk. Bewoners spreken niet alleen over hoe de buurt er vandaag uitziet of functioneert, maar verwijzen ook expliciet naar hoe het vroeger was en naar veranderingen die zich doorheen de jaren hebben voorgedaan. Die verwijzingen hebben vaak betrekking op **herkenning van plekken en mensen**, op het gevoel **geworteld te zijn** in de buurt.

Herinneringen zijn daarbij vaak verbonden aan zeer concrete plaatsen. In Stavele beschrijft een deelnemer bijvoorbeeld hoe een wandelpad verweven is met het **eigen levensverhaal**: *“Wij wandelden hier vroeger veel met de hond, ik heb hier leren fietsen en het was ook altijd mijn vast looptoertje. Dat baantje is hier een beetje nostalgie.”* Ook in andere buurten verwijzen bewoners naar plekken die betekenis krijgen door herhaald gebruik en door persoonlijke of collectieve herinneringen. Een mooi voorbeeld van het laatste was het Begijnhof in Turnhout, wat verschillende keren benoemd werd, niet enkel als een oase van rust middenin de stad, maar bovendien ook als een herkenbare plaats met een **collectief gekende geschiedenis** en herinneringen. Die plaatsen fungeren als herkenningspunten in de buurt en dragen bij aan een gevoel van continuïteit, zelfs wanneer de buurt rondom verandert.

Tegelijk worden veranderingen in de buurt expliciet benoemd. Bewoners spreken over het **verdwijnen van diensten en voorzieningen**. In Stavele kon men vroeger dagelijkse boodschappen in het dorp zelf doen, nu is men vandaag voor veel zaken aangewezen op omliggende gemeenten. Dit wordt ervaren als een breuk met hoe het dorp vroeger functioneerde en tast het gevoel van herkenning aan. In wijk rond Rozekensbos vertelden deelnemers hoe ontmoetingen zich vroeger afspeelden in buurtwinkels, op straat, in cafés of via de melkboer, de postbode en andere diensten aan huis. Een buurtbetrokkene vertelde: *“Vroeger waren er meer buurtwinkels en meer gelegenheden om te ontmoeten”*. Vandaag zijn die plekken vaak verdwenen of moeilijker bereikbaar: *“Op den duur ging alles weg”*. Het verdwijnen van dergelijke plaatsen voor ontmoeting laat zich voelen in de sociale contacten die men kan hebben in de buurt. Daarnaast is het ook het verdwijnen van betekenisvolle plaatsen met een geschiedenis (vb. bepaalde gebouwen of architectuur) van belang.

Daarnaast benoemen de vier buurten **demografische veranderingen** als belangrijk. In Stavele weten ze minder goed weten wie er nieuw in het dorp woont, mede door de toename van vakantiewoningen en tijdelijke bewoners. In Aalst zagen we dat de komst van nieuwe inwoners ervoor zorgt dat sommige inwoners niet meer weten wie waar woont, wat hen een gevoel van vervreemding van de buurtomgeving geeft. In Anneessens had het men het over hoe (armere) inwoners van Anneessens minderwaardig behandeld worden en verdrongen door toeristen. De wijk wordt opgewaardeerd en mooi ingericht voor de toeristen, niet voor de eigen inwoners.

Al dergelijke veranderingen ‘van nu tegenover vroeger’ beïnvloeden hoe vertrouwd en herkenbaar de buurt aanvoelt.

In Anneessens worden die veranderingen bovendien expliciet benoemd in termen van **gentrificatie**. Bewoners geven aan dat de buurt de voorbije jaren sterk veranderd is door nieuwe investeringen, toerisme en de komst van rijkere bevolkingsgroepen. Die veranderingen worden niet door iedereen als positief ervaren. Sommige deelnemers hebben het gevoel dat de wijk opgewaardeerd wordt voor bezoekers en nieuwe bewoners, en minder voor de mensen die er al langer wonen. Dit zorgt voor een

spanningsveld tussen 'vroeger' en 'nu', waarbij bewoners het gevoel krijgen dat hun vertrouwde buurt hen langzaam ontglipt.

5.2 Link met eenzaamheid: gemeenschappelijke patronen over de cases heen

Over de vier cases heen blijkt dat herinneringen en veranderingen in de buurt sterk samenhangen met hoe bewoners eenzaamheid ervaren. Een eerste terugkerend patroon is dat **herkenning van plekken en mensen** bijdraagt aan een gevoel van verbondenheid. Bewoners geven aan dat het kennen van de buurt en van de mensen die er wonen het makkelijker maakt om zich deel te voelen van een geheel. In Stavele wordt dit bijvoorbeeld benoemd aan de hand van het dorpsleven, waar bewoners elkaar en elkaars geschiedenis kennen en waar herkenning deel uitmaakt van het dagelijkse leven. Zo vertelde een respondent: *“Een plek waar ik de meeste mensen ken, is het kerkhof. Ik kom hier regelmatig. Dan ben ik een beetje nostalgisch. De ruimte, de stilte en de herinnering. Herinneringen aan bepaalde mensen.”* Ook in Turnhout verwijzen bewoners naar vaste cafés, winkels, straten en pleinen.

Herinneringen zorgen er bovendien voor dat bewoners zich **geworteld** voelen in de buurt. Dat geworteld zijn maakt dat alleen-zijn minder snel als eenzaamheid wordt ervaren, omdat men zich ingebed weet in een vertrouwde omgeving. Men heeft er een geschiedenis: *“Toen ik jonger was, ging ik regelmatig uit, daar beneden in de Warande.”* In Stavele worden herinneringen expliciet verbonden aan plekken in het landschap, zoals wandelroutes die al van jongs af aan gebruikt worden. In Aalst verwijzen bewoners naar het Rozekensbos als een plek waar zij al lange tijd komen en waar persoonlijke herinneringen zijn opgebouwd. Het gaat daarbij niet noodzakelijk om intensieve contacten, maar om het herkennen van mensen en plekken die deel uitmaken van het eigen levensverhaal.

Tegelijk tonen de cases dat veranderingen deze **herkenning onder druk kunnen zetten**. Wanneer gekende plekken verdwijnen, wanneer woningen leegstaan of wanneer bewoners niet meer weten wie waar woont, geven deelnemers aan dat het moeilijker wordt om zich te oriënteren in de buurt. Dat verlies aan herkenning kan leiden tot een gevoel van vervreemding en afstand. Een algemeen gevoel van vervreemding en afstand hangen samen met gevoelens van eenzaamheid.

Daarnaast wordt ook het **veiligheidsgevoel** gelinkt aan **vertrouwdheid** in de buurt. Zo vertelde een deelnemer: *“Over het algemeen vind ik de Grote Markt (van Turnhout) wel een eenzame plaats, omdat er bijna niks meer te zien is. En ik voel mij daar niet meer heel veilig aangezien als je 's avonds buitenkomt, wat voor mensen dat er soms rondlopen. Ik ben zo bang om buiten te komen. En dan zit ik daar weer binnen met mijn eenzaam gedoe, dat ik niet buiten kan komen of toch niet naar de markt.”* Bekende gezichten, vaste routines en herkenbare plekken dragen bij aan een gevoel van veiligheid. Maar mensen spreken over hoe dat verandert over de tijd. In Aalst vertelde een deelnemer zo: *“Vroeger ging ik dikwijls rond 12u 's nachts nog met de hond wandelen. En hoewel er toen meer hagen en zo waren, had je niet zo'n schrik zoals nu. Hoewel het hier goed verlicht is, hè? Maar dat gevoel is anders. Ik weet het niet. Ik vind dat ze de mensen meer schrik aanjagen. Vroeger voelde ik me toch veiliger om 's nachts of in 't donker buiten te komen dan nu.”* Wanneer die veiligheid en vertrouwdheid afneemt door veranderingen, voelen bewoners zich minder op hun gemak om buiten te komen of aanwezig te zijn in de buurt, wat de mogelijkheden tot losse, spontane interacties verkleint.

5.3 Verschillen tussen buurten

Hoewel herinneringen en veranderingen in alle vier de cases een rol spelen, verschillen de aard en impact ervan naargelang de buurtcontext. In **Stavele** worden herinneringen vooral verbonden aan het landschap, aan een langdurige continuïteit van het dorpsleven en aan het feit dat men mensen al lang kent. Bewoners verwijzen naar vaste wandelroutes en plekken die al generaties lang betekenis dragen. Veranderingen worden hier vooral ervaren als verlies: het verdwijnen van winkels en ontmoetingsplekken tast het vertrouwde functioneren van het dorp aan en versterkt het gevoel dat het dorp achteruitgaat of vergeten wordt. En ook de komst van vakantiewoningen zorgt voor minder herkenbaarheid van burens.

In de buurt rond het **Rozekensbos in Aalst** gaat het minder om verlies van continuïteit en meer om verandering van samenstelling. Bewoners geven aan dat nieuwe inwoners en herinrichtingen maken dat men minder goed weet wie waar woont. Tegelijk worden investeringen zoals het park en de renovatie van de woonblokken door velen positief ervaren. Hierdoor ontstaat een dubbel gevoel: trots en waardering voor vernieuwing, maar ook een zekere vervreemding door veranderende sociale patronen. Deze gevoelens van vervreemding en veranderende sociale patronen wegen ook op nieuwkomers, die moeilijk aansluiting vinden in de buurt.

In **buurt rond de Grooten Singel in Turnhout** staan herinneringen sterk in relatie tot specifieke plekken in de stad, zoals cafés, pleinen en groene oases zoals het Begijnhof. Veranderingen worden hier vooral gelinkt aan leegstand en een veranderend stadscentrum. Het verdwijnen van gekende handelszaken en ontmoetingsplekken maakt dat bewoners hun vaste routines verliezen. In **Anneessens** is de tijdsdimensie het sterkst verbonden met snelle en ingrijpende veranderingen. Bewoners spreken over gentrificatie en toerisme. De buurt en de bewoners veranderen zichtbaar, maar niet iedereen voelt zich meegenomen in die verandering. Dit zorgt voor gevoelens van vervreemding en voor het idee dat de buurt minder 'van hen' is geworden.

Samenvattend maken de vier casestudies duidelijk dat buurten niet enkel ruimtelijke maar ook temporele en biografische omgevingen zijn. Herinneringen, herkenbare plekken en vertrouwde gezichten dragen bij aan een gevoel van geworteldheid en verbondenheid met de buurt, wat beschermt tegen eenzaamheid en kan helpen voorkomen dat alleen-zijn omslaat in eenzaamheid. Wanneer veranderingen in de buurt leiden tot het verdwijnen van vertrouwde plekken, sociale herkenning of routines, kan dat gevoel van houvast onder druk komen te staan. In zulke situaties kan eenzaamheid scherper worden ervaren, omdat bewoners zich minder thuis of minder georiënteerd voelen in hun eigen buurt.

DEEL 4. Algemene conclusie

Dit rapport bundelde de bevindingen uit vier buurtcasestudies (Stavele, Rozekensbos in Aalst, Anneessenswijk in Brussel en de buurt rond de Grooten Singel in Turnhout) binnen het onderzoeksproject *'Eenzaamheid en de buurt'*. Centraal stond de vraag hoe buurtkenmerken en buurtveranderingen samenhangen met eenzaamheid, en welke fysieke kenmerken in de nabije woonomgeving betekenisvol kunnen zijn in het voorkomen en verminderen van eenzaamheid.

Over de vier cases heen tonen de resultaten dat eenzaamheid niet alleen samenhangt met individuele factoren, maar ook met de manieren waarop bewoners hun buurt kunnen gebruiken en ervaren. Het gaat daarbij niet om één doorslaggevend buurtkenmerk, maar om een **samenhang**: mogelijkheden tot ontmoeting (georganiseerd én spontaan), toegang tot groen en rust, een fysieke inrichting die aanwezigheid toelaat, het gevoel dat de buurt(bewoners) meetellen en erkend worden, en een tijdsdimensie van herkenning en verandering. Het gebruik van de publieke ruimte kan zowel gaan om het **alleen-zijn**, **alleen-onder-de-mensen-zijn** als **onder-de-mensen-zijn**. Alle drie zijn elk op hun manier belangrijk in relatie tot eenzaamheid.

Een eerste rode draad doorheen de cases is het belang van **ontmoetingsplekken** als deel van de sociale infrastructuur. Plekken zoals cafés, winkels, pleinen, parken en buurtvoorzieningen creëren mogelijkheden voor korte begroetingen en losse gesprekken. Zulke interacties lossen eenzaamheid niet "op", maar maken dat bewoners zich minder afgesneden voelen. Belangrijk is dat bewoners ook benadrukken dat ontmoeten niet altijd contact hoeft te betekenen: ook **onder de mensen zijn zonder contact** wordt als betekenisvol benoemd. Het draagt bij tot een gevoel van verbondenheid met de buurt en wordt als helpend ervaren in het omgaan met eenzaamheid. Wanneer ontmoetingsplekken als ontoegankelijk worden ervaren, kunnen ze eenzaamheid net in de hand werken: deze plekken zijn er niet 'voor mij'.

Daarnaast komt **groen en blauw** in alle cases naar voren als een plek om te wandelen, tot rust te komen, afleiding te vinden en soms ook troost te ervaren. Groene plekken bieden ruimte om alleen te zijn zonder zich eenzaam te voelen, worden als helpend ervaren in het omgaan met eenzaamheid en bieden kansen op spontane begroetingen tijdens het wandelen. Tegelijk tonen de cases dat toegankelijkheid en onderhoud bepalen wie deze plekken gebruikt en wanneer.

De **fysieke inrichting** van de buurt (bewandelbaarheid, straatmeubilair, padjes en doorgangen, oversteekbaarheid, schaal van bebouwing, verkeersdrukte) bepaalt of bewoners zich vlot en op hun eigen tempo door de buurt kunnen bewegen. Waar wandelen of fietsen vanzelfsprekend is, ontstaan meer kansen op toevallige ontmoeting of de mogelijkheid om even alleen te zijn in de publieke ruimte. Waar verkeer, onveiligheidsgevoelens, leegte of autoafhankelijkheid domineren, trekken bewoners zich sneller terug. Fysieke inrichting blijkt zo een belangrijke achtergrondvoorwaarde voor aanwezigheid in het dagelijkse buurtleven.

Een vierde thema is **waardering en trots**. In alle cases komt naar voren dat bewoners belang hechten aan het gevoel dat hun buurt gezien wordt: investeringen en betrokkenheid bij veranderingen dragen bij aan een positief beeld van de buurt en aan een gevoel dat men meetelt. Deze waardering werkt indirect door in eenzaamheid: wie zich thuis voelt en zich erkend weet, is vaker aanwezig in de buurt en staat makkelijker open voor losse interacties. Bovendien draagt die erkenning bij tot een gevoel van zich thuis voelen in en identificeren met de buurt, wat een gevoel van geworteldheid geeft. Omgekeerd kunnen leegstand, het verdwijnen van voorzieningen, onzekerheid over plannen of het gevoel dat

investeringen niet voor bewoners zijn, leiden tot afstand, terugtrekking en een gevoel van vervreemding of het verkleinen van de leefwereld van mensen.

Tot slot laat de **tijdsdimensie** zien dat buurten niet alleen ruimtelijke, maar ook historische en biografische omgevingen zijn. Herinneringen en herkenning (van plekken, gezichten) dragen bij aan geworteldheid en de afwezigheid of het voorkomen van eenzaamheid. Wanneer die herkenning onder druk komt te staan door veranderingen, zoals leegstand, wisselende bewoners, toerisme, gentrificatie of het verdwijnen van diensten, kan eenzaamheid scherper worden ervaren, omdat de vertrouwde context ontbreekt en bewoners hun houvast verliezen.

Algemeen laten de bevindingen uit de vier casestudies zien dat de publieke ruimte in relatie tot eenzaamheid niet enkel van belang is als plaats voor ontmoeting, maar als context die verschillende vormen van aanwezigheid mogelijk maakt: **alleen-zijn, alleen-onder-de-mensen-zijn en onder-de-mensen-zijn**. Een eerste belangrijke functie van de publieke ruimte is dat zij bewoners toelaat om alleen te zijn buiten de woning. Groene plekken, wandelpaden, rustige bankjes, pleinen of verborgen hoekjes in de buurt bieden ruimte om tot rust te komen, na te denken, het hoofd leeg te maken of troost te vinden. Dat alleen-zijn buitenshuis wordt in de casestudies niet noodzakelijk als negatief ervaren, maar vaak net als een manier om met moeilijke momenten of gevoelens van eenzaamheid om te gaan. Een tweede functie is dat de publieke ruimte mogelijkheden biedt om alleen-onder-de-mensen te zijn: bewoners kunnen aanwezig zijn tussen anderen, mensen zien passeren, vaste gezichten herkennen of deel uitmaken van het buurtleven zonder dat zij contact moeten aangaan. Net die vrijblijvende aanwezigheid blijkt betekenisvol, omdat ze maakt dat men zich minder afgesloten voelt zonder dat sociaal engagement verwacht wordt. Dit helpt zowel ter bescherming van eenzaamheid als in het omgaan met. Een derde functie is dat de publieke ruimte onder-de-mensen-zijn mogelijk maakt in de vorm van korte begroetingen, spontane gesprekken, herhaalde ontmoetingen en georganiseerde of toevallige contacten. Zulke interacties worden door bewoners benoemd als laagdrempelig maar belangrijk, omdat ze bijdragen aan verbondenheid en het gevoel deel uit te maken van een buurt.

Daarnaast wijzen de casestudies erop dat de relatie tussen buurt en eenzaamheid zich niet enkel afspeelt op het niveau van het dagelijkse gebruik van de publieke ruimte, maar ook op een breder niveau van buurtwaardering en plaatsverbondenheid. Bewoners spreken niet alleen over plekken waar zij komen, maar ook over het gevoel dat hun buurt gezien wordt, dat erin geïnvesteerd wordt, dat zij meetellen, en dat hun leefomgeving waarde heeft. Zulke ervaringen hangen samen met trots en geworteldheid in de buurt. Die **place attachment** lijkt op zichzelf betekenisvol in relatie tot eenzaamheid: wie zich verbonden voelt met de buurt als plek, kan zich minder losgezongen voelen van de sociale wereld, ook los van concrete ontmoetingen. Omgekeerd kunnen een negatief imago van de buurt, gevoelens van verwaarlozing, het verdwijnen van voorzieningen of de ervaring dat investeringen vooral voor anderen bedoeld zijn, bijdragen aan een gevoel van niet gezien worden en vervreemding. De casestudies suggereren dus dat buurt en eenzaamheid niet alleen verbonden zijn via feitelijke sociale interacties, maar ook via symbolische processen van waardering en “belonging”.

De casestudies tonen ten slotte dat buurten op verschillende manieren een rol spelen in relatie tot eenzaamheid. Ten eerste kan de buurt een **preventieve** rol spelen: laagdrempelige ontmoetingsplekken, toegankelijke publieke ruimte, groen en blauw, en herkenbare routines kunnen helpen voorkomen dat bewoners zich afgesneden voelen van het buurtleven. Ten tweede kan de buurt **beschermend** werken: ook wanneer eenzaamheid niet afwezig is, kunnen vaste plekken, vertrouwde gezichten en de mogelijkheid om alleen-onder-de-mensen te zijn de ervaring van eenzaamheid temperen. Ten derde kan de buurt een rol spelen in het **omgaan met eenzaamheid**: bewoners gebruiken groene plekken, wandelroutes, cafés of bankjes bewust om hun gedachten te

verzetten of om niet alleen thuis te blijven. Ten vierde kan de buurt in sommige gevallen ook bijdragen aan het **verminderen van eenzaamheid**, bijvoorbeeld wanneer laagdrempelige aanwezigheid in de publieke ruimte overgaat in herkenning, korte contacten of een sterker gevoel van verbondenheid met de buurt. Tegelijk tonen de casestudies dat het omgekeerde ook mogelijk is: wanneer publieke ruimte ontoegankelijk is, voorzieningen verdwijnen of bewoners zich niet gezien voelen, kan de buurt eenzaamheid net **versterken**.

Samenvattend tonen de vier casestudies dat het voorkomen en verminderen van eenzaamheid in buurten niet herleid kan worden tot één interventie of één type plek. Wat bewoners nodig hebben, is een buurt die **aanwezigheid mogelijk maakt, zowel alleen als onder de mensen**: plekken om te komen zonder verplichting, routes die uitnodigen om buiten te zijn, groen dat toegankelijk is, voorzieningen die functioneren, en veranderingen die begrijpelijk zijn en waarin bewoners zich betrokken voelen.

Ik-gedicht – Eenzaamheid en de buurt

Ik zit in het groen, hè?
Ik kom hier soms als ik het moeilijk heb.
Ik moet mijn hoofd eens leegmaken.
Ik zie mijn reiger.
Ik weet dan: alles is oké, alles komt goed.

Ik kom naar het Rozekensbos om een keer uit eenzaamheid te zijn.
Ik vind dat zelf een aangenaam stuk om in te wandelen.

Ik heb liever gewoon een plaats om te zitten.
Ik heb liever een plaats om te ontspannen.
Ik weet dat dat hier is.
Ik weet niet het fijne daarvan.
Ik word daar niet over geïnformeerd.
Ik ken zelfs niet iedereen in mijnen blok.
Ik zeg goeiendag, maar verder heb ik geen contact meer.
Ik ga mij ook niet uitnodigen bij iemand, hè.
Ik mis de mensen.
Ik vraag mij soms af waar die mensen allemaal zijn.

Ik ging vroeger 's nachts nog met de hond wandelen.
Ik had toen niet zo'n schrik zoals nu.
Ik voelde mij veiliger dan nu.
Ik wist wie waar woonde.
Ik kende bijna iedereen.
Ik voel mij soms vreemd in mijn eigen buurt.
Ik mis hoe het was.
Ik weet niet goed hoe het verder moet.

Ik ben een beetje nostalgisch.
Ik heb hier herinneringen.
Ik voel mij hier thuis.

(samengesteld uit quotes uit Aalst, Turnhout, Anneessens en Stavele)

